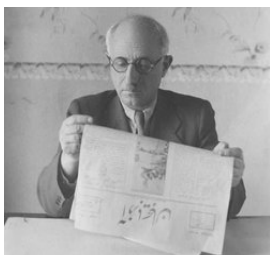

آذربایجان

دوره پنجم شماره ۱۳۶ آذر ۱۳۹۶

ناشر افکار فرقه دموکرات آذربایجان

نهضت‌میز و دنیا سیاستی

نهضت‌میزین دایره سی گنیشله-یبب اهمیت کسب

انتدیکجه دنیا دیپلماتلاری و دنیا آزادیخواه‌لاری-نین اون ا نسبت مارق و توجه-هی آرتماغا باشلادی، نهایت ایش او بئرله گلیب چاتدی کی، آذربایجان مساله سی بین‌المللی شکل آلاق دنیا مطبوعاتی نین گونه لیک

موضوعلاری نین بیرینجی سینی تشکیل وئردی. بوتون دنیا رادیولاری. مختلف دیلرده اولکه میزین آدینی و نهضت‌میزین جریانین سؤیله مکده بیر- بیرینه سبقت ائتمگه چالیشدیلار. بونون البته جور - بجور علتلی اولای بیلردی. اما بعضیلری اوندان شورالار اتفاقی علنیینه ایستیفاده ائتمگه چالیشدیلار. بیزیم عقیده میزه گؤره بو غدارانه و خاینانه سیاست ایدی. اولار بیزیم داخلی دوشمنلریمیزدن مدافیه ائتمک مقصدیله مساله‌نی بو شکله سالماغا جان آتیردیلار.

ادامه درص ۲

اتحاد، مبارزه، پیروزی گرامی باد 16 آذر روز دانشجو

64 سال از هجوم وحشیانه پلیس رژیم محمد رضا شاه به جنبش دانشجویی و به خاک و خون کشیده شدن دانشجویان مبارز دانشکده فنی دانشگاه تهران، می‌گذرد. شصت و چهار سال است که پیش‌تازان جنبش دانشجویی کشور با وجود همه دشواری‌ها و با وجود اینکه شهدای زیادی در این راه داده‌اند، همچنان به پیکار دلیرانه بر علیه استبداد و ارتجاع ادامه می‌دهند. جنبش دانشجویی در طول سالهای طولانی همیشه فریادگر صادق خواستها و آرمانهای خلق‌های ایران بوده و در غیبت احزاب و سازمان‌های مترقی کشور بار آنها را نیز بدوش کشیده است. با تمام تلاشی که امپریالیسم و حاکمان استبدادی بخرج دادند تا جنبش دانشجویی کشورمان را از مسیر مردمی و انقلابی خود جدا سازند و دانشگاه و دانشجو را در خدمت قدرتمندان و زورگویان قرار دهند، تاریخ نشان داد که موفق نبوده‌اند.

ادامه درص ۱۸

آری ما پاتریوت (میهن پرست) هستیم! ص ۱۳

قطعه‌نامه مجلس ملی موسسان آذربایجان ص ۱۴

نگاه، به تحولات سیاسی، ص ۱۵

گروهی از رهبران و فعالان فرقه دموکرات آذربایجان.
زیر تصاویری از ستارخان، خیابانی، باقرخان و حیدرخان عمومی

واقعیت‌های نهضت ملی آذربایجان

با پایان جنگ جهانی دوم، جنبش استقلال طلبانه در مستعمرات و مبارزات ملی برای به دست آوردن حقوق دمکراتیک در سراسر جهان گسترش یافت.

ادامه درص ۳

یادی از حیدر عمو اوغلی انقلابی نامدار

(تولد 29 آذر 1259 شهادت 5 آذر 1300)

• حیدر عمو اوغلی از انقلابیون قفقاز و از پایه‌گذاران حزب سوسیال دمکرات، حزب عدالت و بعدها حزب کمونیست ایران بود. در بیستم دسامبر (29 آذر 1259) ۱۸۸۰ میلادی در شهر اورمیه از پدری بنام علی اکبر افشار و مادری بنام زهرا خانم متولد شد ...

ادامه درص ۷

جمهوری فدرال خواست همه ملل و اقوام ایران است!

دولدورموش خاینلر ماسکالارینی بیرتیب ایرانین داخلی ایشی اولان نهضت مؤوضوعونو خارجی اولکه لرین مداخله سی ایله حل ائتمک ایسته دیلر.

بو ایسه ایرانین استقلال و تمامیتینی رخنه دار ائتمک و ایرانین اهالیسینی اجنبیلرین حیمایه سی آلتینا تاپشیرماق دئمک ایدی. بو ایشین بو یئره گلیب چاتمسی آذربایجان خلقینی عصبی لشدیریدگی قدر ده اولنلارین گوزلرینی آچدی و اولنلارا آنلاتدی کی، ایران هیئت حاکیمه سینی تشکیل ائدن طوقفیلی عنصرلر، اوز حاکیمیتلری نین پوزولماسینی حیس ائتدیکده مملکت و میلتی ده محو و نابود ائتمکدن چکینمزلر. اعلا و تقی زاده نین لندن و واشینگتوندا گوردوکلری ایشین معناسی بو ایدی.

آذربایجان خلقی بو عملدن چوخ آجی تجربه لر آلدی، تهران مطبوعاتی ایسه بیر نچه مترقی روزنامه دن باشقا مساله نین ایچ اوزونو آچیب خلقه گؤستمکدن خوددارلیق ائتدیلر. اولنلاری خلقیمیز اورگیندن قالخان دمکراتیک حرکت مرعوب ائتمیشدی. یعنی بعضی مورجع و ساتقین تهران مطبوعاتی دا تقی زاده لر و اعلا لار کیمی اجنبی بویوندوروغو آلتینا گیرمگی، خلق حاکیمیتینه و میلت آزادلیغینا ترجیح وئیریدیلر. بیزیم فیرقه میز گوزل دوشونوردو کی، ایران آزاد اولمادیغی تقدیرده آذربایجان آزادلیغی تامین اولونا بیلمز، چونکی فیرقه اول گوندن ایران داخلینده اولماق شرطیله میلی نهضتی وجودا گنیرمیشدی. اونا گوره مورجع حکومتلرین یزینی توتان قوام السلطنه کابینه سی نین باریشما دعوتینی قبول ائتدی. بو ایغا قالمیش خلق طرفیندن گذشت حساب اولونسا دا لازیمی بیر گذشت ایدی. چونکی اولا بو واسیطه ایله یابانجیلارین ایران استقلالینی بوغماق اومیدلری پوچا چیخدی. بو نهضتیمیزی تجزیه و و سایر افترالار ایله لکه دار ائتمگه جان آتان خاین و پارازیت عنصرلرین سیلاحلاری دا اللریندن آلینیب، بوتون ایران جماعتینین قباغینی توتان پرده بیرتیلیب تار - مار اولماقلا نهضتیمیز بوتون ایران اوچون میلی دمکراتیک بیر شکل آلدی.

قوام السلطنه حکومتی ایله باشلادیغیمیز موافقتنامه نین ایران تاریخینده بویوک قیمتی واردیر. بو واسیطه ایله دیر کی، آذربایجان نهضتی ایران آزادلیغی نین ضامینی نامی آلماق

حالیوکی آذربایجان نهضتی ایران اوچون تام معناسیله داخلی بیر ایش ایدی. ایران خلقی بو نهضتدن بویوک امیدلر گوزله دیگیندن داخلی و خارجی مورجعلر اونو بو افترالار ایله بوغماغا چالیشیردیلار. بعضی دوشمنلریمیزده بیزیم بویوک میلی حرکتیمیزه گولونج اولاراق تجزیه نامی وئرمکه بوتون جماعتی بیزیم علنیهمیزه تحریک ائتمک ایسته بیردیلر. حالیوکی، داخلی موختاریت مساله سی تجزیه دئمک دگیلدی. فیرقه میز بو مساله نی ۱۲ - شهریور اعلامیه سینده " فدراتیو " محکم دلیللر ایله شرح وئریب، بنله بیر احتیمالین و توجه-هین قباغینی آلمیشدی. حتا بیزیم نظریمیزده فدراتیو اصولو دا تجزیه دئمک دگیلدیر. نجه کی شهریور موراجعتنامه سینده گؤسترلیبیدیر اگر فدراتیو تجزیه دئیلسه ایدی، انله ایسه آمریکایا جمهوریتلری اتفاقی، سوییس مملکتی تجزیه ائدیلب مرکزیتدن دوشموش مملکتلر حساب اولونمالی ایدیلر.

میلی محلی موختاریت، دیل مساله سی یا انجمن ایالتییه وئرین گنیش اختیارارت مدعی لریمیزین افترا آمیز ادعالارینین خیلافینا اولاراق بیر مملکتین تجزیه سی دگیل و دوغرودان دوغرویا بوتون خلقین دؤولت تشکیلاتیندا دخالتینی تامین ائتدیگی اوچون مملکتده محکم و سارسیلماز بیر وحدت وجودا گلمه-سینه سبب اولان ان اساسلی و تجربه دن گنچمیش دؤولتی بیر تشکیلاتدیر. باشقا جور تصووری بنله محالدیدر. نه ائتمه لی کی، میلی دمکراتیک نهضتلری، شرده مستعمره علاقه سی اولان بویوک دؤولتلرین دیپلوماتلاری گؤرمک ایسته میرلر. اگر بو حرکتین آذربایجاندا، آذربایجان حدودلاریندا قالماسینا اینانمیش اولسایدیلر شاید او ولوله نی اورتایا سالمادیلار، نه ائتمه لی کی، نهضتلرین بیر مملکتین سرحدی داخلینده محدود قالمایاغینی اولنلار دا گون کیمی آشیکار گؤرمکه دیرلر. اونا گوره اللرینده اولان حدسیز- حساب سیز وسیله لردن استفاده انده رک بیزیم اوچون حیات-مات مساله سی اولان میلی حرکتیمیزی بوغوب اورتادان آپارماغا چالیشیردیلار. ایش گنتدیگجه مطبوعات و رادیولاردان تجاوز ائدیپ، رسمی کیمی " اعلا " و " تقی زاده " بین المیالی بیغینجاقلارا بئتیشدی، خارجی امپریالیستلرین قبالرینی یالماقدا امتحان وئرن جیبیلرینی

بو مساله به هنج ده کیچیک باخماق اولماز، فارس متعصیلری همیشه چالیشیردیلاز دونیایا بیلدیرسینلر کی، آذربایجانلیلارین اوزلرینه مخصوص دیل، ادبیات و خصوصیتلری یوخدور. بویوک نهضتیمیز بو آخماقجاسینا اولان تبلیغاتا سون قویدو. حتا بیزه سیاسی سببلره گوره مثبت نظرله باخماق ایسته مه یں آمریکا و اینگیلیس مطبوعاتینین مهم قیسمتی حیس اندیب آنلادی کی، فارس متعصیلرینین ادعاسی دوغرو دگلیدی. آذربایجان خلقی نین اؤزونه مخصوص دیلی واردیر، بو دیل فارس دیلی نین بیر شعبه سی اولماییب تامامیله آیری بیر دیل دیر.

هابنله آذربایجانلیلارین طرز تفکور و آداب - معاشرتیی هنجوجه ایله فارسلاز ایله جور گلمز. بو خلق ترقی اندیب دونیانین معاصیر خلقلرینه ینتیشمک اوچون اؤز دیلی، اؤز معاریفی، اؤز آداب و روسومی اوزه ريله ایرلی گنتمه لیدیر

س.ج.پیشه وری

مساعدی برای تحقق آرزوی دیرینه دهقانان آذربایجان فراهم آمد. با آغاز سال های ۱۳۲۰ گروه های مسلح و خودجوش دهقانان بی زمین آذربایجان که با نام "قاجاق" (فراری) شهرت داشتند، در اطراف بعضی از شهرهای آذربایجان مانند میانه، سراب، مراغه، اورمیه که عموماً از دهقانان و آوارگان شهری بودند، به وجود آمد که کار اصلی آنها جنگ و ستیز با زمین داران بزرگ بود، همین ها بودند که بعدها پایه های نظامی ارتش فدائیان را تشکیل دادند. صفر قهرمانی و عده زیادی مانند او در زمره کسانی بودند که قبل از تشکیل فرقه وارد صف مبارزه علیه مالکان بزرگ شده بودند، آنها در واقع هرکدام قهرمانان منطقه خود در حمایت از مبارزه دهقانان علیه ظلم و ستم و زورگویی و بهره کشی اربابان بودند.

فساد ماموران دولتی، اهانت نمایندگان هیئت حاکمه در آذربایجان به خلق آذربایجان، استثمار ظالمانه دهقانان و تجاوز ژاندارم ها و مالکان عمده به حقوق دهقانان، نبود قانون کار، ورشکستگی کارخانجات و کارگاه های تولیدی، تورم و رکود

افتخارینی کسب انده بیلدی. بو واسیطه ایله دیر کی، بیره دن فیل یاراتماغا چالیشان ایمپریالیست نوکرلری نین سؤزو قورتاریب. اؤز ایشلری نین دالینجا گنتمگه مجبور اولدولار. دونیادا ایکی طرفلی اولمایان بیر حادثیه یوخدور، بو اصله گوره دنیا مرتجعلرین علنیهمیزه قالدیردیقلاری هیاهونون دا مفید طرفی واردیر. بو هیاهو نتیجه سینده بوتون دنیا بیزی تانیدی. دیل، آداب- روسوم و میلی خصوصیاتا مالیک اولدوغوموزو درک ائتدی. آذربایجان آدی بؤیودو، دوشمنلیکن خلقیمیز ده بویوک استفاده انده بیلدی.

ایش همیشه بنله دیر، دیری میلّت، هوشیار میلّت فداکارلیغا حاضر اولان میلّت هر بیر تصادوفدن استفاده انده بیلر. بو سؤز دوغورودور، بیزیم "عدو شود سبب خیر اگر خدا خواهد" فارسلازین بیر سؤزو واردیر، دئییرلر کی "دوشمنلریمیز دوشمنلیک اندرکن بیز اولارین دوشمنلیکلریندن فایدالی نتیجه آلدیق".

واقعیت های نهضت ملی آذربایجان...

بریتانیا برای حفظ مستعمرات و بازارهای خود و آمریکا برای نفوذ در بازارهای جهانی به تکاپو افتادند. نهضت ملی آذربایجان در چنین شرایط جهانی بود که به دست رهبران کارآزموده آذربایجان پایه گذاری شد. تاکنون مورخان و نویسندگان زیادی، چه ایرانی و چه غربی در دفاع، نقد، و یا مخالفت، با "فرقه دمکرات آذربایجان" بسیار نوشته اند. منتقدان و مخالفان فرقه عموماً به وجود آمدن، رشد و قدرت یابی آنرا به عوامل خارجی یعنی به سیاست های اتحاد شوروی در ایران و منطقه مرتبط دانسته اند، بدون اینکه شرایط بین المللی و عوامل عینی اجتماعی - اقتصادی ایران آن دوره را در نظر گیرند.

شرایط اجتماعی - اقتصادی سالهای ۱۳۲۰ شمسی بر زمینه یک واقعیت عینی قرار داشت و آن آرزوی دهقانان آذربایجان برای صاحب زمین شدن (تقسیم اراضی) و تعدیل مناسبات ظالمانه میان مالک - رعیت (تقسیم عادلانه سهم تولید) بود. بعد از شهریور ۱۳۲۰ و سقوط دیکتاتوری رضا خان که بزرگترین مالک و صاحب زمین در ایران بود، شرایط

دمکرات آذربایجان کمیته ایالتی حزب توده ایران به فرقه پیوست. کادر های ورزیده تشکیلاتی حزب در سازماندهی سیل عظیمی که به تشکیلات فرقه می پیوستند، نقش شایستی ایفا کردند و در آموزش سیاسی - تشکیلاتی و نظامی، فرقه را یاری دادند.

رهبران فرقه درک درست و عمیقی از شرایط آذربایجان و مشکلات و موانع اصلی سر راه داشتند. بی جهت نبود که آنها از ابتدا روی مسئله دهقانی و لزوم حل یک باره مناسبات ارضی و تقسیم اراضی در آذربایجان دست گذاشتند. چرا که در آن دوره بیش از ۸۰٪ جمعیت ۵ میلیونی آذربایجان را دهقانان تشکیل می دادند و اکثریت آنان نیز دهقانان بی زمین و کم زمین بودند. داشتن برنامه و عزم جزم برای تامین منافع اکثریت قریب به اتفاق مردم آذربایجان و سازماندهی نیروی خود دهقانان تحت ظلم و ستم اربابان، ژاندارم ها و حکومت مرکزی حامی آنها، هم توانست دهقانان آذربایجان را به صفوف فرقه جلب کند و هم می توانست مردمی ترین و دمکراتیک ترین راه حل برای برداشتن موانع سر راه جامعه عقب مانده و گشودن راه ترقی اجتماعی و رشد و شکوفایی اقتصادی و فرهنگی، باشد.

رهبران اصلی فرقه، رهبرانی آزادی خواه، مترقی، و عدالتخواه بودند. پیشه وری و بسیاری دیگر، از اعضاء و بنیانگذاران و یا رهبران حزب کمونیست ایران بودند و در جنبش جنگل شرکت و علیه دیکتاتوری و وابستگی رضا خان مبارزه کرده بودند و طعم زندان های مخوف رضا خان را چشیده و دارای تجربیات بس غنی در مبارزات آزادیخواهانه آن دوران بودند. برخی از آنها حتی سابقه مبارزه در جنبش خیابانی را داشتند و از یاران خیابانی بودند. اتحادیه کارگران تبریز که بعد از تهران بزرگترین اتحادیه کارگری ایران بود به فرقه پیوسته بود و وزن طبقاتی آن را غنا بخشیده بودند. از سویی دیگر هزاران دختر و پسر تحصیل کرده و آرمانخواه، با پذیرش مسئولیت های سنگین در تشکیلات، دوشادوش رهبران با تجربه در سازماندهی مبارزات خلق آذربایجان شرکت داشتند. فریدون ابراهیمی، نمونه ای از رهبران جوان فرقه، فارغ التحصیل دانشکده حقوق دانشگاه تهران، مفسر سیاسی اکثر روزنامه های تهران، عضو کمیته مرکزی فرقه،

تجارت ... موجبات اعتراضات عمومی و شرایط عینی برای جنبش ملی را فراهم ساخته بود.

فرقه دمکرات آذربایجان تنها نیروی در آذربایجان و سراسر ایران بود که به این آرزوی دیرینه دهقانان بی زمین و تحت ظلم و ستم اربابان جواب مثبت داد. کمی بعد بسیاری از حقوق بگیران (کارگران و کارمندان) و جمع کثیری از روشنفکران آذربایجان به آن پیوستند. فرقه اولین حکومتی در شرق بود که به خواست اصلی دهقانان جواب داد و آنان را در رسیدن به آمال و خواست های خود سازماندهی کرد.

در این دوره جنبش های دهقانی نه تنها در آذربایجان که در سراسر ایران جریان داشت و گاه به مبارزه مسلحانه علیه خوانین و مالکان بزرگ می انجامید. ریشه های این قیام ها به دوران مشروطه و حتی قبل از آن می رسید. چنانکه یکی از اقداماتی که حکومت کوتاه مدت "حزب دمکرات آذربایجان" (حکومت آذربایجان) شیخ محمد خیابانی بدان مبادرت ورزید همین مسئله تقسیم اراضی مالکان بزرگ بود که شیخ محمد خیابانی آنرا از مناطق ارواق و انزاب (شبهستر) و دهخوارگان (آذرشهر) شروع کرد ولی با کشته شدن خیابانی به دست ارتجاع ناتمام ماند.

این واقعیات نشانگر آنست که مناسبات ارضی و روابط فئودالی موجود و بهره کشی اربابان و بی عدالتی های ریشه دار به نقطه انفجاری رسیده و می بایستی جای خود را به مناسبات عادلانه تری می سپرد، ولی خوانین و زمینداران بزرگ و دولت مرکزی حامی آنها راه هرگونه رشد و ترقی اجتماعی را مسدود و خواستار ادامه روابط کهن و عقب ماندگی جامعه و فقر و فلاکت روز افزون دهقانان بودند.

آنچه که در آذربایجان آن روز متفاوت بود و آنرا از دیگر مناطق ایران برجسته تر می کرد، وجود شرایط ذهنی بسیار مساعد بود: آغاز فعالیت "انجمن آذربایجان" به مثابه یک کانون سیاسی - اجتماعی مهم در آذربایجان که بلافاصله بعد از شهریور بیست توسط کادرهای سیاسی انقلابی، برجسته و قدیمی تاسیس شد، و حضور ارتش سرخ در شمال ایران که کار و فعالیت انقلابیون آذربایجانی را تسهیل می کرد.

در آستانه تشکیل فرقه در آذربایجان، بزرگترین و متشکل ترین نیروی سیاسی در آذربایجان حزب توده ایران بود که بیش از ۶۰ هزار عضو در آذربایجان داشت. با تشکیل فرقه

دادستان آذربایجان و سمبل تمامی جان باختگان اعدامی بعد از ۱۳۲۰ بود.

برنامه عملی و انقلابی فرقه برای برچیدن تمامی مناسبات عقب مانده، ارتجاعی و غیرانسانی از جامعه آذربایجان، شعارهای دمکراتیک فرقه مانند: آزادی عقیده، حقوق برابری زن و مرد، آزادی مطبوعات، رسمی شدن زبان ترکی آذربایجانی، تقسیم اراضی، قانون کار و بیمه کارگران، تامین رفاه کارمندان، حمایت از صنایع داخلی و حمایت از بازرگانان، حقوق ملی و مشارکت در اداره امور از طریق انتخاب انجمن های ایالتی و ولایتی توانست نیروهای عظیم ملی را در آذربایجان بسیج و متشکل کند.

فلسفه اصلی گنجاندن و تصویب قانون انجمن های ایالتی - ولایتی (خرداد ۱۲۸۶) در متمم قانون اساسی که به همت مشروطه خواهان آذربایجان عملی گردیده بود، ناشی از تضادی بود که بین دهقانان (رعایا) و طبقه نوپای بورژوازی که در صحنه سیاسی آن روز ایران حضور پررنگ تری می یافت از یک طرف، و از طرف دیگر مزد بگیران دولت مرکزی، زمینداران بزرگ، خوانین و رؤسای عشایر و روحانیون زمیندار پیدا شده بود. صف دوم در مقابل هرنوع رشد و ترقی و تحول مقاومت می کرد و خواستار حفظ و تداوم روابط کهن و بردگی دهقانان فقیر و بی زمین بود. رد صلاحیت شیخ محمد خیابانی در مجلس چهارم و رد صلاحیت پیشه وری در مجلس چهاردهم انعکاسی از جان سختی و مقاومت مناسبات عقب مانده و ارتجاعی بود، که جز عمل انقلابی خود مردم هیچ قدرتی نمی توانست موانع راه دمکراتیزه کردن جامعه و بهبود شرایط زندگی دهقانان و زحمتکشان را تغییر دهد.

فکر برپائی انجمن های ایالتی- ولایتی (خودمختاری) فکری مشروع، قانونی و براساس بنیان های حقوقی قانون اساسی ایران متکی بود. هم شیخ محمد خیابانی و هم پیشه وری، در مبارزات خود علیه وضع موجود، بر این بنیان های قانونی تکیه می کردند ولی هر زمان با کارشکنی دربار که نماینده ساختارهای کهن و ارتجاعی زمینداران و خوانین و روحانیت بود روبرو می شدند. پیشه وری فکر احیاء قانون انجمن های ایالتی- ولایتی را سالها قبل از تشکیل فرقه، در سالهای ۱۹۲۰ در روزنامه حقیقت ارگان اتحادیه سراسری کارگران ایران یاد

آوری کرده بود.

بیانیه تاسیس فرقه دمکرات که در آذربایجان به "مراجعت نامه" معروف است (رجوع به رای و اراده مردم) در ۱۲ شهریور ۱۳۲۴ در ۱۲ ماده تنظیم و انتشار یافت. بیانیه ۱۲ ماده ای فرقه دقیقاً ناظر به لزوم احیای قوانین مشروطه (قانون اساسی) بود که مهم ترین آنها عبارت بودند از:

-خواست خودمختاری آذربایجان (تشکیل انجمن های ایالتی - ولایتی) ضمن حفظ استقلال و تمامیت ارضی ایران.

-احیای زبان ترکی آذربایجانی و رسمی شدن آن در آذربایجان.

-افزایش سهم نمایندگان آذربایجان.

-تضمین آزادی انتخابات در سراسر کشور.

-مبارزه با فئودال ها (تقسیم اراضی)، مستبدین و ارتجاع.

پیشه وری در سخنرانی خود در سالن شیر و خورشید تبریز در این زمینه تاکید می کند که:

"قانون اساسی به همه خلق های ایران، از جمله خلق آذربایجان این اختیار را داده است. می دانید که انجمن آذربایجان نقش بزرگی در تاریخ مشروطیت ایران بازی کرد. از شرکت کنندگان آن انجمن خوشبختانه آقای رفیعی (نظام الدوله) در این مجلس تشریف دارند. خود ایشان هم از جمله موسسین حزب مان هستند. آقای مستشارالدوله هم از اعضای این انجمن تاریخی هست .... مردم آذربایجان چهل سال قبل با تشکیل انجمن های ایالتی و ولایتی رشد و استعداد سیاسی خود را نشان داده است {اکنون} فرقه ما این بلوغ و شایستگی را به جهانیان اثبات کند و موانع موجود بر سر راه {تشکیل انجمن ها} را از میان بردارد."

پیشه وری در جای دیگری تاکید می کند: "ما همیشه گفته ایم و اکنون نیز صریحاً می گوییم: ما به طور جدی به ایران و تمامیت ارضی آن علاقه مندیم. اگر از طرفی خدشه ای به آن وارد شود - شاید جدی تر و فداکارانه تر از ساکنان ایالت های دیگر ایران - برای جلوگیری از آن {خدشه} اقدام خواهیم کرد. با این حال هرگز حاضر نیستیم از دفاع از ملت، زبان و آداب و رسوم و خصوصیات مان - به شرط آن که کشورمان، یعنی ایران را خدشه دار نکند - صرفنظر کنیم. اینجا چیزی که مغایر قانون و حاکمیت خلق های ایران باشد وجود ندارد.

کنسول انگلیس در تبریز که دشمن قسم خورده خلق های

آذربایجانی‌ها نبوده و نیست. صف بندی طبقاتی، فقر و فلاکت در مقابل ظلم و ستم، فارس و ترک و مرزهای اتنیک نمی‌شناسد. در یک طرف این صف بندی: زمینداران و خوانین و روحانیون بزرگ و اشراف و تجار و رجل سیاسی آذربایجانی و روشنفکران وابسته به آنها و در صف مقابل، مردم آذربایجان و آزادیخواهان آن قرار داشتند و دارند. آن آذربایجانی‌ها همانقدر مخالف و دشمن نهضت ملی بودند که دربار و ارتش و ناسیونالیست‌های افراطی و روشنفکران و نویسندگان نظام و دولت و حامیان بین‌المللی آنها. مسئله را نمی‌شود در چارچوب تنگ و ارتجاعی نژادی - قومی دید و نتیجه‌گیری کرد که منافع آذربایجانی‌ها را فارس‌ها نادیده گرفتند. و این واقعیت را انکار کرد که زنجیره‌ای از زمین‌داران و اشراف و روحانیون و تجار ... بزرگ آذربایجان با همتایان آنها در سایر نقاط ایران زیر چتر دربار و دولت مرکزی و ارتش و حامیان بین‌المللی آنها در سرکوب و خفه کردن نهضت ملی چه جنایت‌هایی که نکردند. در مقابل، ما، شاهد پیوستن افسران و روشنفکران انقلابی غیر آذربایجانی سایر مناطق ایران به نهضت و فداکاری‌های آنان در صفوف فرقه بودیم. سیاست درست پیشه‌وری آن زمان کوشش حداکثری در جلب دیگر مردمان ایران زیر شعار و آرمان‌های آزادیخواهانه و برابر طلبانه و عمل متحدانه علیه ارتجاع بود. و امروز نیز ما از این قاعده مستثنی نیستیم.

باید هشیار بود، امروز هم دست‌های پنهانی سعی می‌کنند که جنبه‌های مترقی و عدالت‌خواهانه را از حرکت ملی آذربایجان جدا و به اصطلاح "میلیون" را در مقابل آن قرار دهند. عده‌ای بی‌خبر از تاریخ نیز در این دام افتاده و رفتاری می‌کنند که مغایر و در ضدیت با رفتار رهبران فرقه در آن دوره است. دشمنان حرکت ملی و در رأس آن دستگاه‌های اطلاعاتی رژیم در رابطه با حرکت ملی دو سیاست عمده را دنبال می‌کنند:

1- جدا کردن مبارزه آذربایجانی‌ها از مبارزه سایر خلق‌های ایران، بویژه فارس‌ها و مناطق مرکزی و دامن زدن به اختلافات و جلوگیری از همسوئی مبارزات مشترک برای کسب آزادی و عدالت اجتماعی.

2- ایجاد تفرقه و دشمنی در صفوف حرکت ملی، رشد افراط‌گرایی، باز داشتن نهضت ملی از حرکت عقلانی و وحدت طلبانه.

منافع خلق آذربایجان در همسویی و اتحاد عمل با دیگر خلق‌های ایران تامین می‌شود. بدون در نظر گرفتن آزادی‌های دمکراتیک و عدالت اجتماعی، نهضت ملی از حرکت واقعی تهی و مورد تأیید و پسند دشمنان قسم خورده خلق‌ها قرار می‌گیرد. بی‌جهت نیست که با گذشت بیش از هفت دهه از حکومت ملی آذربایجان، خشم دشمنان آن فروکش نکرده و کینه‌توزی و لجن‌پراکنی علیه آن همچنان ادامه دارد.

ایران و از جمله خلق آذربایجان است، می‌نویسد: "نمی‌توان انکار کرد که در بین کارگران و دهقانان این استان احساسی وجود دارد که من همیشه آن را خشم طبیعی نسبت به بی‌لیاقتی و فساد حکومت ایران قلمداد کرده‌ام. و باز نمی‌توان انکار کرد که بدبختی‌ها و بی‌عدالتی‌هایی وجود دارد که اگر در هر کشور دیگری بود، به شورش خودانگیخته منجر می‌شد. نمی‌توانم باور کنم که این نهضت کاملاً کار روس‌ها باشد. بلکه به نظر می‌رسد که آنها از یک وضعیت انقلابی واقعی بهره‌برداری می‌کنند ..."

اعلامیه ۱۲ شهریور، اسناد منتشر شده، موضع‌گیری رهبران فرقه، موافقت نامه با دولت مرکزی (۲۳/۳/۱۳۲۵) و ... گواهی میدهد که فرقه نه در پی تجزیه‌ی آذربایجان که در پی احیای قوانین مترقی دوران مشروطه و احقاق حقوق ملی مردم آذربایجان و برقراری آزادی‌های اساسی و تامین عدالت اجتماعی - نه تنها در آذربایجان بلکه در سراسر ایران بود. این نهضت از آذربایجان شروع شده بود و می‌توانست به سرعت در سراسر ایران تسری پیدا کند.

دستگاه‌های تبلیغاتی رژیم پهلوی و شبکه‌های خارجی فعال آنها در ایران آگاهانه و با هدف‌های معینی آرمان‌های فرقه را زیر سؤال می‌بردند. آنها با این تبلیغات زهرآگین می‌خواستند، تأثیر سیاسی- اجتماعی و آزادیخواهانه مبارزه ملی مردم آذربایجان برای آزادی و عدالت و برابر حقوقی ملی آنها را در نزد خلق‌های ایران و منطقه وارونه جلوه دهند.

امروز هم جمهوری اسلامی با به راه انداختن جنگ روانی- تبلیغاتی علیه اهداف آزادی‌خواهانه، عدالت‌خواهانه و برابری طلبانه حرکت ملی - دمکراتیک آذربایجان و خنثی کردن تأثیر آن و دورکردن مردم از دایره تأثیر آن باز به استفاده از سلاح "تجزیه طلبی" مبادرت کرده است، با این فرق که امروز عده‌ای از فعالان و طرفداران حرکت ملی، خود مبلغ تجزیه و جدایی هستند! این عده برای حقانیت خود در امر جدایی خواهی، در جستجوی حقانیت تاریخی هم بوده و مدعی اند که فرقه، خواهان جدایی و استقلال آذربایجان بوده است! این تحریف تاریخ است، تحریف تاریخ برای مقاصد سیاسی است. مسلماً حق تعیین سرنوشت هر خلقی، در چارچوب آزادی‌اندیشه و بیان قابل احترام است، ولی دلیل تراشی وجود ریشه‌های آن در نهضت ملی آذربایجان عملی غیر اخلاقی است.

مسئله نهضت ملی صرفاً مسئله حکومت ملی در مقابل حکومت مرکزی، یا حکومت آذربایجانی‌ها در مقابل حکومت غیر

پدرش پزشک داروساز بود و در تهران تحصیلات خود را به اتمام رسانده بود.

راویان و مورخان، حیدر عمو اوغلی را از انقلابیون قفقاز و از پایه گذاران حزب سوسیال دمکرات، حزب عدالت و بعدها حزب کمونیست ایران می دانند.

او به آن دلیل که مردم رضائیه و روستاهای آذربایجان برای درمان و یا یافتن راه حلی برای دشواری های روزمره خود به وی مراجعه می کردند و او نیز از هیچ کمکی دریغ نمی کرد، در میان مردم محبوبیت فراوان یافته بود و به همین دلیل زیر فشار خوانین بود. پس از مدتی، به همراه خانواده اش ناچار به جلای وطن شد و در ارمنستان اقامت گزید.

قفقاز

حیدر خان همراه خانواده خود مقیم ارمنستان شد و در ۸ سالگی به مدرسه رفت و دوران تحصیلات را بعنوان شاگرد ممتاز به پایان رساند. سپس در دانشکده فنی تفلیس که تنها دانشکده فنی در تمام قفقاز بود تحصیلات خود را در رشته مهندسی برق به اتمام رساند. در همین سالها علاوه بر آشنائی با انقلابیون مشهور قفقاز به کشورهای اروپائی نیز سفر کرد. او ضمن تسلط به زبانهای روسی، ارمنی و گرجی به زبانهای فرانسه، آلمانی و ایتالیائی نیز آشنائی داشت.

حیدرخان بعد از پایان تحصیلات به باکو رفت و در صنایع نفتی تقی اف به کار مشغول شد. در این هنگام حزب اجتماعیون به رهبری نریمان نریمانف در باکو تشکیل شد و حیدرخان به عضویت کمیته مرکزی این تشکیلات انتخاب گردید.

مشهد

با اختراع چراغ برق و ورود آن به ایران متولیان آستان قدس به فکر افتادند که برای تأمین روشنائی حرم از کارخانه چراغ برق استفاده کنند. بنابراین مظفرالدین شاه در هنگام بازگشت از سفر اول اروپا (در سال ۱۲۷۸ هجری شمسی) سه روز در باکو ماند و دستوری برای خرید یک دستگاه مولد برق با قدرت دوازده ۱۲ اسب بخار از روسیه به قیمت هشت هزار تومان پول نقره برای حرم امام رضا در مشهد صادر کرد، چون در آن زمان بین مسلمانان مهندس چراغ برق بسیار کم بود، بنابراین مسلمان های باکو، حیدرخان عمو اوغلی را

معرفی کردند. به عقیده کسروی، حیدرخان چون تحصیلات مهندسی برق داشت، به دعوت رضایف (حاج میرزا محمود میلانی) از بازرگانان تبریز، پس از خرید ماشین و لوازم چهارصد چراغ، به سمت خراسان حرکت کردند و در سال ۱۲۸۰ بعد از ۱۵ ماه کارخانه برق حرم امام رضا و بالا خیابان نصب و راه اندازی شد. طبق اسناد وزارت نیرو بعد از دربارشاه اولین بار بود صنعت برق وارد ایران شد. (تاریخ صنعت برق در ایران از انتشارات وزارت نیرو)

در این زمان در مشهد نیرالدوله حکمرانی می کرد و سهام الملک متولی باشی آستان قدس بود، طبق خاطرات حیدرخان که میرزا ابراهیم منشی زاده به رشته ی تحریر در آورده ؛ «نیرالدوله درحین حرکت و عبور از کوچه و بازار عده کثیری از فراشها تقریباً به عده چهارصد نفر جلو و عقب خود انداخته و کسانی را که نشسته بودند، به زور بلند کرده و حکم به تعظیم کردن می نمودند، و حتی متولی باشی نیز از این حرکات معمول می داشت. چون چراغ برق یک چیز تازه در ایران بود، اهل خراسان اغلب به تماشای کارخانه می آمدند. به همین دلیل تقریباً با تمام اهل خراسان از وضع و شریف آشناشدم» از مجموع خاطرات حیدرخان چنین برداشت می شود که رابطه وی به واسطه دارا بودن روحیه و اندیشه های انقلابی، با متولی باشی حسنه نبوده، به طوری که روزی در اول شب، کسی به عجله وارد کارخانه شد و گفت: متولی باشی برای تماشای کارخانه می آید، بهتر است چراغ جلو بفرستید، حیدرخان اعتنائی به او نکرد و دستور داد دروازه کارخانه را نیز بستند و متولی باشی پس از نیم ساعت انتظار، وارد کارخانه شد. مقصود حیدرخان از این تحقیرات، به صرافت انداختن و حالی کردن به مردم بود که تکلیف و وظیفه شخصیت بشریت را درک نمایند (تاریخ اورمیه - آرمین اسکندری).

سفاهی های حاکم وقت خراسان، نیز او را ناراحت می کرد. در بدو ورود، حیدرخان نیرالدوله یک نفر را بر دروازه شهر شقه نموده و به واسطه این عمل مردم حکمران را تحسین می کردند (رئیس نیا - ۳۵). حیدرخان با توجه به اوضاع اجتماعی مشهد، گرانی نان و قحطی را بهانه تحریک مردم علیه حکمران قرار داده و خواست برای عزل وی قیام کنند،

پس از شکست انقلاب ۱۹۰۵ روسیه حیدر عموغلی مسافرتی به کشورهای اروپائی نمود. وی در این مسافرت ها به تکمیل معلومات فنی خود پرداخت. حیدرخان طبق توصیه انجمن مجاهدین فنون ساختن بمب و سایر اسلحه و ادواتی که به کار مبارزه انقلابی می خورد آموخت. در سال ۱۹۰۷ میلادی (۱۲۸۶ شمسی) او مجدداً به ایران باز می گردد و فعالیت انقلابی خود را در راس مجاهدین و مبارزین نهضت مشروطیت از سر می گیرد.

آذربایجان

حیدرخان در آذربایجان و مناطق خوی و ماکو علیه ارتجاع و خانهای ماکو و اقبال السلطنه و خانهای مرتجع ایل شکاک به مبارزه مسلحانه پرداخت.

در این جنگها حیدر عموغلی یک میلیشیای مرکب از جوانان کرد، آذربایجانی، ارمنی، آسوری، گرجی و ترک و غیره تشکیل داد. آنها را علیه ارتجاع رهبری و فرماندهی کرد. در همان ایام روزنامه مشروطه خواه "مکافات" چنین نوشت: "اگر مجاهدت و راهنمایی حیدرخان نبود به طور حتم قلعه خوی به دست مرتجعین می افتاد" او در مدتی کوتاه مشکل نان رادر خوی که به وسیله محتکران بوجود آمده بود حل کرد. در همین ایام است که اولین دبستان در خوی به وسیله حسن رشدیه با کمک حیدرخان دائر می شود. مردم خوی به قدردانی از زحمات او به نامش شعر گفتند و سر زبانها انداختند (آذربایجان در جنبش مشروطه- صمد بهرنگی) حیدر عموغلی در دفع شجاع نظام مرتجع معروف و یکی از سردستگان خونخوار و از دشمنان آزادی ایران تدابیر فراوانی به کار برد و بالاخره مشروطه و مشروطه خواهان را از شر وی نجات داد.

به کمک حیدر خان در تهران چند رشته عملیات مسلحانه طرح و اجرا شد که مستبدان و سردمداران را به ترس انداخت از جمله حمله به اقامتگاه علا الدوله که خود شخصاً شرکت داشت، ترور اتابک اعظم به وسیله عباس آقا تبریزی و متهم به ترور سید عبدالله بهبهانی از رهبران اعتدالیون (اعتدالیون مشروطه خواهان واقعی از جمله اعضای حزب اجتماعيون و عاميون را کافر، بی دین و مشرک می خواندند)

بنابراین هیجان عجیبی در مردم ظاهر شده و یکباره عزل حاکم را خواستار شدند. در این قیام چندین خانه هم تاراج شد که یکی از آنها خانه نایب التولیه بود که بیست خم شراب از منزلش بیرون آوردند، دو خم از آن شراب را در دم بست دروازه صحن گذارده به عابرین می گفتند، این شرابها از خانه نقیب السادات سرکشیک حرم بیرون آمده است که ظاهراً خود را تقدیس می نماید. پس از این قیام (۱۲۸۰ ش) نیرالدوله از حکومت عزل و رکن الدوله بجای او منصوب گردید. (نشریه ی یادگار شماره های ۵ و ۶ آذر و دی ماه ۱۳۲۵ هجری شمسی)

حیدرخان در مشهد به نشر افکار حزب سوسیال دمکرات پرداخت و حتی سعی و تلاش داشت که فرقه سیاسی تشکیل بدهد که موفق نشد. و با آزادی خواهان آن دیار همچون ملک الشعرا بهار ارتباط و همکاری داشت. ملک الشعرا بهار ضمن اشاره به آن، خود را جزء اعضای کمیته ایالتی نامیده است.

تهران

حیدرخان به تهران عزیمت نمود و به مدت چند ماهی در بانک استقراری و اداره راه آهن تهران و سپس به عنوان متصدی و سر مکانیک کارخانه چراغ برق تهران مشغول به کار شد. پس از چندی نظارت در ساختمان خیابان های تهران و راههای شوسه اطراف تهران نیز به اومحول گردید. اشتغال به کارهای مختلف موجب گردید که حیدر عمو اوغلی را از نزدیک با زندگی توده های زحمتکش ایران و اوضاع اقتصادی و اجتماعی آشنا سازد. او از این موقعیت و فرصت برای نشر افکار انقلابی در میان کارگران استفاده کرد و عده ای از ایرانیان مترقی و انقلابی را به محفل سوسیال دموکراسی تهران وارد نمود و در تهران و سایر شهرها به ایجاد حوزه ها و محافل سوسیال دموکراسی مبادرت ورزید. (حوزه مخفی سوسیال دموکراسی اجتماعيون و عاميون تهران به رهبری حیدرخان تشکیل شد. مرکز غیبی تبریز و مرکز غیبی رشت موسوم به کمیته ستاری در تربیت مجاهدین انقلاب مشروطیت رل مهمی بازی کرده اند).

اروپا

کرمان، بندرعباس و مرز افغانستان جزو منطقه نفوذ انگلستان گردید. بین منطقه شمال و جنوب یک ناحیه و منطقه بی طرف بود که برای ایران باقی مانده بود و آنهم بعداً در سال ۱۹۱۵ بین طرفین تقسیم گردید.

حیدر عمواعلی چنانچه گفته شد افکار عمومی آزادیخواهان اروپا را برای کمک به انقلابیون ایران جلب کرد و بوسیله رفقای خود اورژانیکیزه و شائومیان و هلنا به کنفرانس پراگ حزب بالشویک به نزد لنین از فجایع و تجاوزات دولت روسیه تزاری نسبت به آزادیخواهان ایران شکایت برد. در نتیجه بنا به پیشنهاد لنین کنفرانس پراگ مورخه سال ۱۹۱۲ قطعنامه زیر را صادر مینماید:

«حزب سوسیال دمکراسی کارگری روسیه علیه روسیه تزاری که میخواهد با اعمال بربر منشاء خود آزادی را در ایران خفه کند اعتراض مینماید. کنفرانس همدردی کامل خود را با مبارزه خلق ایران از آن جمله با مبارزه حزب سوسیال دموکرات ایران که در نبرد علیه ستمکاری تزاری، آنهمه قربانی داده است ابراز میدارد.»

جنگ جهانی اول ایران را مصون نگذاشت. اگر چه دولت ایران رسماً بیطرفی خود را اعلام کرده بود ولی خاک ایران مبدل به اردوگاه نظامی دول متخاصم گردید. دولت ایران قادر نبود کشور را از تاخت و تاز ارتش متخاصمین محفوظ نگاهدارد. در اینموقع میهن پرستان و آزادیخواهان به دفاع از میهن خود برخاستند. حیدرخان در این مبارزات نقش مهمی بازی کرد. او در سال ۱۹۱۵ به نهضت ملیون مهاجرین و ژاندارمری (که در آن زمان رل مترقی و میهن پرستانه داشت) وارد شد. در حکومت موقت ملی که در قم و سپس در کرمانشاهان تشکیل یافته بود، حیدرخان شرکت فعال داشت. پس از جنگهای خونین با اشغالگران در قم قوای ملیون دچار شکست میگردد. حیدرخان اسیر و محکوم به حبس با اعمال شاقه می شود ولی پس از اندک مدتی موفق به فرار و مجدداً به اروپا می رود. حیدر عمواعلی بنا به دعوت سید حسن تقی زاده که آن زمان در برلن با عده ای از ایرانیان به نشر مجله کاوه پرداخته بود در سال ۱۹۱۷ به برلن آمد و پس از مدت کوتاهی به ایران باز می گردد.

حیدر عمواعلی همراه عده ای از همفکرانش دستگیر می شود اما پس از چهل روز چون هیچگونه مدرکی دال بر دخالت آنها در ترور آیت الله بهبهانی ارائه نشد از زندان آزاد شدند.

حیدر عمواعلی غالباً تحت نظر بود و دو بار نیز مورد سوء قصد تروریست های حزب اعتدالیون قرار گرفت و جان سالم بدر برد در این مدت بود برای رد گم کردن و فعالیت های آگاه گرانه با تتی چند از دوستانش سفرهایی به شهر های مختلف ایران از جمله مشهد، اصفهان، قم، سنندج و مناطق ایل بختیاری نمود.

محمد علی شاه برای تسلط حکومت استبدادی خود سرهنگ لیاخوف را وادار کرد در تابستان ۱۹۰۸ (۱۲۸۷) مجلس شورای ملی ایران را به توپ بسته و آزادیخواهان را قلع و قمع نماید.

محمد علی شاه نه تنها مشروطه مورد موافقت پدرش را از بین برد بلکه کشور ایران را، به بیگانگان واگذار نمود. لذا مردم ایران نسبت بوی نفرت شدیدی داشتند. جهانگیر خان صوراصرافیل، ملک المتکلمین و سایر آزادیخواهان معروف و نیکنام ایران بدستور او بقتل رسیدند.

حیدر عمواعلی مامور از میان بردن محمد علی شاه گردید. حیدرخان با بمب هائی که خود ساخته بود به کالسکه محمد علی میرزا بمبی پرتاب نمود. بمب به درشکه چی و بعضی از محافظین او اصابت کرد ولی شاه جان سالم به دربرد. در نتیجه او بازداشت میشود و برای اعدام در اطاق مرگ زندانی می گردد. ولی حیدر عمواعلی با کمک کمیته سری سوسیال دموکراتها و رفقای خود موفق می شود از زندان بگریزد.

پس از فرار بلافاصله به بغداد و اسلامبول و سپس به اروپا مسافرت کرد و بعد از اندک مدتی بنا به تصمیم حزب سوسیال دموکرات به ایران باز میگردد. در موقع اقامت در اروپا حیدرخان بیکار ننشست. افکار عمومی آزادیخواهان اروپا را برای پشتیبانی از مجاهدان آزادی ایران جلب کرد.

در ۳۱ اوت ۱۹۰۷ قرارداد انگلستان با روسیه تزاری درباره تقسیم ایران و افغانستان ثبت و مناطق نفوذ به امضاء رسید. طبق این قرارداد شمال ایران تا اصفهان و یزد و قصرشیرین جزو منطقه نفوذ روسیه تزاری و جنوب شرقی از بیرجند،

عزیمت به کشور شوراها

حیدرخان در سال ۱۹۱۹ به دعوت لنین از طرف (حزب عدالت) در تشکیل اولین کنگره بین المللی سوم کمونیستی به پطروگراد دعوت میشود و بعداً به نمایندگی ایران در هیئت اجرائیه بین المللی سوم (کمینترن) انتخاب میگردد.

در مئینگ بین المللی کارگران پطروگراد که به مناسبت اعیاد بین المللی کمونیستی تشکیل شده بود، حیدرعمواغلی نطق مبسوطی از وضع ایران و آمادگی مردم ایران برای مبارزه و کمک به ارتش آزادیبخش سرخ ایراد نمود و این نطق در جرائد پطروگراد در آن زمان درج و منتشر گردید. او در قسمتی از نطق خود چنین گفت:

انقلاب اکتبر قرارداد ۱۹۰۷ بین انگلستان و روسیه تزاری را از بین برد. انقلاب اکتبر تمام مقاصد و هدف جهانگیرانه امپریالیسم روسیه را از بین برد، ارتش روسیه را از ایران فرا خواند و بدین طریق پایه و اساس انقلاب سوسیالیستی جهان را پایه گذاری کرد.

رفقا!

مروز پس از پیروزی انقلاب اکتبر ما شما را مانند برادران و دوستان خود حساب میکنیم برادروار بایستی کمک همدیگر باشیم. ما موفق شدیم تا بحال ۱۳۸۰۰ نفر ایرانی را در صفوف ارتش سرخ متشکل کنیم. ما بیش از پیش خوشوقت و سعادتمند خواهیم بود که رابطه بیشتری بین روسیه امروز و ایران انقلابی برقرار کنیم. به ما امکان بدهید که دوشادوش شما با دشمنان مشترک مبارزه نماییم ...

گیلان

شرکت حیدرخان عمواغلی که طرفداران زیادی در انقلاب مشروطیت ایران به دست آورده بود، در انقلاب گیلان موجب مسرت و خوشحالی آزادیخواهان و رونق مجدد انقلاب گیلان گردید. در عین حال موجب وحشت و نگرانی محافل ارتجاع و امپریالیسم. پس از تاسیس حکومت شوروی در آذربایجان و رانده شدن ارتش انگلیس از قفقاز و سپس از گیلان، جنبش آزادیبخش در گیلان دوباره احیا شد و در اوائل ژوئن سال ۱۹۲۰ نخستین جمهوری انقلابی در گیلان اعلام شد. رهبری این جمهوری جوان را یک جبهه برعهده داشت که میرزا کوچک خان در راس آن بود. احسان الله خان و خالوقربان بعنوان بخش چپ این جبهه، همراه با نیروهای مسلح خود و

میرزا کوچک خان نیز همراه با نیروهای مسلح خویش جمعا سه نیروی اصلی این جبهه را تشکیل می دادند، اما در ترکیب این جبهه واحد، علاوه بر نیروهای فوق، اعضای "حزب عدالت" که سپس به حزب کمونیست تبدیل شد نیز حضور و نقش داشتند متأسفانه ناهمگونی جبهه واحدی که رهبری این جمهوری را برعهده گرفته بود بتدریج تأثیرات منفی خود را بروز داد و جمهوری جوان گیلان نتوانست به وظایفی که در برابرش قرار داشت عمل کند. جز عده قلیلی بقیه دهقانان بی زمین ماندند، وضع کارگران و پیشه وران و حتی شهرنشینان بهتر نشد، زیرا کوچک خان از گسترش پایگاه توده ای جنبش انقلابی و جمهوری نوپا بیم داشت. اختلاف در جبهه از همین جا بالا گرفت و عوامل نفوذی انگلیس و شاه نیز به آن دامن می زدند تا جبهه حکومتی را از داخل متلاشی کنند و موفق نیز شدند.

اوائل ژوئیه همان سال (۱۹۲۰) کوچک خان رابطه خود را با حزب کمونیست (عدالت) قطع کرد و با نماینده حکومت شاه در رشت، یعنی سردار فاخر که خواهان قبول حاکمیت دربار تهران از سوی رهبران جمهوری گیلان بود وارد گفتگو شد. کوچک خان این مسئله را در کمیته انقلاب نیز مطرح کرد. اما احسان الله خان هرگونه گفتگو با نمایندگان شاه را رد کرد و ۱۹ ژوئین ۱۹۲۰ کوچک خانه با ۱۱۰۰ تن از افراد خود مخفیانه راهی فومن شد. پس از خروج کوچک خان از رشت دولت موقت به رهبری احسان الله خان در ۳۱ ژوئین تشکیل شد و همزمان با آن "کمیته ملی آزادی ایران" نیز تاسیس گردید. اخراج انگلیسها از ایران، سرنگون کردن سلسله قاجار، مصادر زمین های مالکان و یک سلسله تصمیمات مترقی دیگر در دستور کار دولت جدید قرار گرفت. این برنامه آشکارا سمت گیری سوسیالیستی داشت. کوچک خان برای درهم کوبیدن دولت جدید و بازگشت به قدرت، به رشت حمله کرد ولی نیرو های انقلابی مسلح که با نام "کمیته ملی" تشکیل شده بود این حمله را دفع نموده و میرزا شکست خورده به جنگل عقب نشینی کرد.

شکست میرزا کوچک خان از ارتش کمیته ملی، مشوقی شد برای چپ روی ها در دولت انقلابی. در اوت سال ۱۹۲۰ ارتش انقلابی به فرماندهی احسان الله خان به تهران حمله برد

بود شرکت کند. چپ روی در بدنه و کمیته مرکزی و تحریکات حکومت علیه حزب کمونیست، عملاً حزب را فلج کرده بود و از سوی دیگر دولت نوپای انقلابی در رشت را با مخاطره روبرو ساخته بود. پیش از آنکه برای این چپ روی چاره اندیشی شود، ارتش های انگلیس و شاه به رشت و جمهوری گیلان یورش برده و آن را شکست دادند. در سپتامبر ۱۹۲۰ نخستین پلنوم وسیع حزب کمونیست با هدف جمع بندی دلایل شکست جمهوری گیلان و خاتمه بخشیدن به چپ روی ها تشکیل شد. در این پلنوم حیدر عموغلی که شخصا در آن حضور داشت به دبیر اولی حزب انتخاب شد و شخصیت هائی نظیر "کریم نیک بین"، "سلیمان تارپوریف"، "محمد آخوند زاده (سیروس بهرام)"، "میرجعفر جواد زاده" (پیشه وری) به عضویت کمیته مرکزی برگزیده شدند. در ماه ژانویه ۱۹۲۱ تزه های جدید حزب در باره وضع اجتماعی- اقتصادی ایران و تاکتیک های نوین حزب کمونیست ایران انتشار یافت حیدرخان برای تحکیم وحدت در حزب و ایجاد جبهه واحد در جنبش آزادی ملی ایران دست به تلاش های جدید زد و بارها با احسان الله خان، خالوقربان و میرزا کوچک خان و سایر رهبران جنگلی ها ملاقات کرد. چپ روها در درون حزب با این تحرکات جدید حیدرخان موافق نبودند و بویژه منتقد ملاقات های او با کوچک خان بودند. حیدرخان به سیاست خود ادامه داد و برای امضای قرارداد میان انقلابیون گیلان و آشتی دادن احسان الله خان با کوچک خان به گفتگو و ملاقات با خالوقربان ادامه داد. در اوائل ماه مه ۱۹۲۱ در فومن که اقامتگاه کوچک خان بود، ملاقات بین احسان الله خان و کوچک خان با میانجیگری حیدر عموغلی صورت گرفت و موافقتنامه ای نیز در باره وحدت به امضاء رسید. مطابق این توافق، "کمیته انقلاب ایران" با شرکت میرزا کوچک خان، حیدرخان، احسان الله خان، خالوقربان و محمدی تشکیل شد و چهارم اوت ۱۹۲۱ در گیلان (حکومت شوراهای اعلام شد). خود حیدرخان در دولت انقلابی جدید وزارت امور خارجه را به عهده گرفت ولی در حقیقت رهبری انقلاب گیلان با او بود. کمیته انقلاب در زمینه های مختلف به اصلاحات دست زد. تقسیم اراضی فئودالها بین دهقانان را حیدر عموغلی شخصا رهبری کرد. از سوی همین کمیته نمایندگانی برای ارتباط و تماس با انقلابیون دو منطقه دیگر، یعنی آذربایجان و خراسان

تا با جمع کردن بساط سلطنت قاجاریه نخستین جمهوری انقلابی ایران را اعلام کند. نخستین یورش ها با موفقیت همراه بود. در منجیل ارتش شاه و قوای انگلیس از انقلابیونی که به سمت تهران در حرکت بود ند شکست خوردند. انگلیس ها هنگام عقب نشینی پل ها، وسائل ارتباطی، ارزاق و غیره را از بین می بردند. منجیل فتح شد و ارتش مشترک شاه و انگلیس ناچار به عقب نشینی شدند اما هنوز تا تهران راه درازی در پیش بود و نیروی شکست خورده توان بازسازی خود را حفظ کرده بودند. هیجان و خوش بینی ناشی از پیروزی در منجیل، احسان الله خان دوستار از رهبران چپ نهضت جنگل و فرماندهان نظامی تحت امر او را تشویق به ادامه حمله کرد و این در حالی بود که هنوز آمادگی نظامی لازم برای چنین حمله ای وجود نداشت و هیچ هماهنگی و تماسی با دیگر نیروهای انقلابی در نقاط دیگر کشور صورت نگرفته بود. قوای انقلابی بطرف قزوین به حرکت در آمد اما در یک نبرد نابرابر با قوای نظامی انگلیس و شاه شکست خورد و ناچار به عقب نشینی شد. احسان الله خان که یک تنه می خواست فاتح تهران شود، نه تنها منجیل را از دست داد، بلکه رشت پایتخت جمهوری نوپای گیلان نیز در خطر قرار گرفت. این شکست و عقب نشینی، مانند هر شکستی موجب بالا گرفتن اختلافات در جبهه "کمیته ملی آزادی ایران" شد. آنها که منتقد چپ روی های احسان الله خان بودند در برابر او ایستادند. مالکین و روحانیون مرتجع موفق به تحریک پیشه وران و خرده مالکین شدند. جبهه از هم پاشید و ارتش شاه از قزوین و منجیل به رشت رسید. دسته های مسلح میرزا کوچک خان نیز که نسبت به دولت احسان الله خان کینه داشتند، بجای مقابله با ارتش شاه، با آنها همراه شده و کشتار دسته جمعی کمونیست ها و کادرهای دولت انقلابی را آغاز کردند!

پیش از این شکست (۲۲ ژوئن ۱۹۲۰) اولین کنگره حزب عدالت در انزلی تشکیل شد و نام حزب را به حزب کمونیست ایران تغییر داد. در این کنگره یک سلسله تزه های انقلابی به تصویب رسید. کنگره کمیته مرکزی را انتخاب کرد و حزب وارد انترناسیونال کمونیستی شد. برای نخستین بار حزب در ایران با برنامه و اسنادنامه مدون تشکیل شد.

گروه چپ رو هم در کنگره و هم در کمیته مرکزی منتخب کنگره شدیداً فعال بود. در این کنگره حیدر عموغلی نتوانسته

حیدرخان راناجوانمردانه به قتل رساند. بدینسان نخستین رهبر حزب کمونیست ایران در سن ۴۲ سالگی و در جریان یک کودتای درون حکومتی (جمهوری گیلان) کشته شد. پس از این جنایت، طرفداران کوچک خان به رشت حمله ور شده محل کمیته مرکزی حزب کمونیست را سوزاندند، اموال آن را غارت و عده ای از فعالان حزب را نیز بقتل رساندند. اواخر سال ۱۹۲۱ ارتش شاه تحت فرماندهی رضا خان بعنوان فاتح وارد رشت شد و شکست جمهوری گیلان را اعلام کرد. کوچک خان که خود آلت دست این فاجعه شده و تنها و منزوی مانده بود از بیم افتادن بدست ارتش مرکزی به همراه نفرات خود به جنگل گریخت و پس از چندی جسد پخ زده او را در نزدیکی کوه های طالش پیدا کردند.

حیدرخان عموغلی "افشار" از شخصیت های برجسته و از انقلابیون مبارز میهن ماست. وی یکی از بنیادگذاران نهضت مشروطه و پایه گذاران جنبش کارگری و از پیشاهنگان ترویج اندیشه مارکسیسم لنینیسم در ایران است. او هم اهل علم بود و هم اهل عمل و بدون تردید از تابناکترین چهره های تاریخ معاصر است. ستارخان بازوی نیرومند انقلاب مشروطه، که دسته های فدایی تحت رهبری حیدرعمووغلی را تا آخرین روزهای مقاومت تبریز در کنار خود داشت. همیشه می گفته است: «حرف همان است که حیدر خان بگوید».

عارف قزوینی شاعرو ترانه سرای ایران، حیدرعمووغلی را چکیده ی انقلاب نامیده و تصنیف معروف «از خون جوانان وطن لاله دمیده» را به حیدر عمووغلی هدیه کرده است.

نیما - سنندج

منابع و ماخذ

- تاریخ هجده ساله آذربایجان - احمد کسروی
- حیدرعمووغلی در گذر از طوفان ها - رحیم رئیس نیا
- آذربایجان در جنبش مشروطه - صمد بهرنگی
- تاریخ ارومیه - آرمین اسکندری
- تاریخ صنعت برق در ایران - از انتشارات وزارت نیرو
- چگونه برق به ایران آمد؟ - غلام رضا ممتحن میلانی
- برگرفته از تارنگاشت «فرهنگ توسعه»

انتخاب و اعزام شدند تا با شیخ محمد خیابانی در آذربایجان و کلنل محمدتقی خان پسیان در خراسان مذاکره کنند و برای طرح حمله از سه جبهه جهت فتح تهران و اعلام جمهوری در سراسر ایران را هماهنگ کنند.

نیرو گرفتن کمیته انقلاب و تحکیم موقعیت جمهوری شوراها در گیلان و آغاز پیوند این جمهوری با دو خیزش مهم و انقلابی دیگر در خراسان و آذربایجان هراس بزرگی را برای روحانیون مرتجع، درباری ها و دولت انگلستان به همراه آورد. آنها متحد در پی چاره برآمدند و سرکوب انقلاب گیلان و یورش به دو جنبش ملی خراسان و آذربایجان را در دستور کار قرار دادند.

رضاخان سردار سپه در راس ارتش شاهنشاهی برای سرکوب جمهوری گیلان اعزام شد، اما از ارتش انقلابیون که حیدرخان فرماندهی آنرا برعهده داشت شکست خورده و پراکنده شدند. پس از این شکست، رخنه در صفوف انقلابیون و ایجاد اختلاف و جدائی که سیاست همیشگی انگلستان بوده در دستور قرار گرفت. در این مرحله موفقیت بزرگ با رخنه در میان اطرافیان کوچک خان نصیب انگلیس و دربار شاهنشاهی شد و سرانجام شخص میرزا نیز با توطئه همراه شد.

۲۹ سپتامبر ۱۹۲۱ جلسه نوبتی کمیته انقلابی در "صومعه سرا" اقامتگاه کوچک خان تشکیل شد. احسان الله خان که در جبهه رودسر بود نتوانسته بود در جلسه شرکت کند. هنگامیکه اعضای کمیته انقلابی در اتاق جلسه نشسته و منتظر ورود کوچک خان بودند، ناگهان صدای شلیک تفنگ از همه طرف بلند شد. خالوقربان، خالو کریم و حیدرعمووغلی از پنجره به بیرون پریده و شلیک کتان خود را به جنگل رساندند. این یک کودتای داخلی بود به رهبری کوچک خان و به تحریک انگلیس ها و دربار شاهنشاهی. خالوقربان و خالو کریم خود را به بندر انزلی رساندند ولی حیدرعمووغلی که زخمی شده بود و با جنگل نیز آشنائی نداشت تنها توانست خود را به سختی تا "پسیخان" نزدیک رشت برساند. دسته های مسلح میرزا کوچک خان او را در این محل دستگیر و تحویل معین الرعایا، از طرفداران کوچک خان دادند و او نیز

فرقه دمکرات آذربایجان پروسه های منطقه ای و جهانی را مد نظر داشته، با بیش از نیم قرن تجربه فعالیت سیاسی و با درس عبرت گرفتن از ناکامی و پیروزی های گذشته مبارزه ملی مردم آذربایجان را جهت داده، فعالیت خود را در مقیاسی جدید ادامه می دهد.

آری ما پاتریوت (میهن پرست) هستیم!

س.ج. پیشه‌وری

ندانسته و حتی بعضی اشخاص ساده لوح خیال می‌کنند که زحمتکشان روسیه از سنگرهایی که که در اثر ۲۵ سال مبارزه داخلی بدست آورده‌اند، صرف نظر کرده برای همیشه عقب نشسته‌اند. این صحیح نیست.

سران رنجبران روسیه در کوران مبارزه خستگی‌ناپذیر خود به میهن و ملت خود علاقه و رابطه شدیدتری پیدا کرده [اند]. این ملت رشید پرنسیپها و اساسهای اجتماعی را که در این مدت طولانی با محرومیتها با زد و خوردها، با دادن قربانیهای بی حد و شمار بدست آورده است، دوست می‌دارد و پرستش می‌کند و هرگز امکان ندارد از آن صرفنظر نماید و در راه آن از جانفشانی و فداکاری خودداری نکند.

زیرا هر فرد روسیه می‌داند که کشور مال خود اوست و اراده خود او است که در تعیین مقدرات کشور و ملت نقش اساسی بازی می‌کند. این همه موفقیت که در جنگ کنونی بدست آوردند، در اثر راهنمایی پیشوایان میهن پرست بوده است.

اما بدبختانه تا امروز [میان سیاستمداران ایران] ما پنج نفر پاتریوتیست درست و حسابی نتوانسته ایم پیدا بکنیم. رهبران و پاتریوتهای ما هنوز نتوانسته‌اند در قلب ملت برای خود راهی پیدا کنند. این از بدبختی‌ها و از بیچارگی پاتریوتهای ما است. اصلا ما پاتریوت حقیقی نداشته ایم. اشخاصیکه با این اسم تظاهر کرده‌اند، مردمان بی ایمان و متقلبی بوده‌اند و خواسته‌اند بدینوسیله از مقام و دارایی و ثروت خود مدافعه نموده، بدینطریق برای خود راه دخیلی پیدا کرده باشند.

البته وظیفه ماست که با این پاتریوتهای دروغی و ملاکین و متفذین و پارازیتها جدا مبارزه نموده نگذاریم بنام میهن و ملت، آقایی و غارتگری خود را که خود یکنوع میهن‌فروشی و ضد میهن پرستی است، ادامه بدهند. در عمل هم می‌بینیم که میهن پرستان حقیقی از میان همان طبقه رنجکش می‌تواند پیدا بشود. پولداران و اربابان بغیر از حفظ منافع خود ایده‌آل و مسلک بلکه مذهب و عقیده ندارند.

از این جهت هرکسی که خود را میهن پرست حقیقی می‌داند، باید بیشتر از هرکاری برای از بین بردن ظلم و بیدادگری قیام نماید و برای ریشه کن نمودن زورگویی - که اکثر ملت را به گرسنگی و بیچارگی و خود میهن را به افلاس کشانیده است - قیام بکند. این است پاتریوتیسم که ما باید آنرا ترویج نموده در راه آن جدا مبارزه بکنیم.

آزیر شماره ۳۹

دوشنبه ۲۷ تیر ۱۳۲۲

آری ما پاتریوت هستیم. میهن و ملت خود را دوست می‌داریم. وطن دوستی و پاتریوتیزم را با صمیمیت و صداقت ترویج می‌کنیم. این را بعضی دوستان ساده لوح ما - که از سوسیالیسم و مارکسیسم و مسائل اجتماعی معلومات سطحی دارند - یک نوع تاکتیک سیاسی تصور می‌کنند.

به عقیده اینها، مثلا برای صورت ظاهر و یا خدای نکرده عوام فریبی است که ما می‌خواهیم خود را پاتریوت نشان بدهیم. این یک تصور غلط و [یک نوع] خیالیافی است. ما می‌دانیم آنها چرا به این خبط و خطای سیاسی دچار شده‌اند. زیرا می‌دانند که ما عملا داریم از حقوق طبقه مظلوم و رنجکش مدافعه می‌کنیم و می‌خواهیم شر طبقه متنفذ و مفتخور و پارازیت را از سر جامعه دور بکنیم. و در عین حال البته پیشرفت مبارزه عناصر رنجکش دنیا را با قلب لرزان طلب و آرزو می‌نماییم.

اشتباه دوستان جوان ما از اینجا شروع می‌شود و اینها خیال می‌کنند که سوسیالیسم با پاتریوتیزم و میهن پرستی جور [در] نمی‌آید [و تطابق] و موافقت نمی‌کند. این تصور ساده لوحانه و باطلی است. یک نفر پاتریوت، یک نفر میهن پرست حقیقی ناچار است سوسیالیست باشد. [ناچار است] طرف اکثریت ملت را - که توده دهقان و زارع و روشنفکر و پیشه‌ور و سایر عناصر زحمتکش است - نگهدارد.

آری! ما ملت سالم تندریست متشکل و پاکی می‌خواهیم. مفت خورها، استفاده‌چی‌ها، پارازیت‌های اجتماعی با اصول غلط و با رژیم عقب مانده خود مانع ترقی و تعالی میهن و ملت ما هستند و ما ناچاریم با تمام قوا، با تمام هستی خود با آنها مبارزه بکنیم.

ما ناچاریم سعی بکنیم ملت و کشور را از حیث تمدن و فرهنگ عمومی صنایع، اقتصاد و سیاست به ملل دیگر برسانیم.

ما می‌گوییم و ثابت می‌کنیم [که] لنین موسس کمینترن و رهبر انقلاب اکبر روسیه بزرگترین پاتریوتیستها و روشنفکرترین میهن پرستان روسیه بود. زیرا از روی پرنسیپهای بزرگ او بود که بالاخره ملل شوروی پارازیت‌ها و انگلهای اجتماعی را از بین برده یک دولت نیرومند و یک ملت جدید و یک رژیم سالم و یک مرکز بسیار متشکل بوجود آوردند.

فرقی که لنین و سایر رهبران انقلاب اکبر، با پاتریوتهای دروغی داشتند این بود که آنها با دوست داشتن ملت و میهن خود به ملل و کشورهای دیگر دشمنی نوزیدند و می‌خواستند ملل دیگر را هم در مبارزه با انگلهای و پارازیت‌های اجتماعی خود یاری و مساعدت کرده باشند. این پاتریوتیسم مشروع البته برای دنیا تازگی داشت و هنوز هم دنیا معنی تبلیغات و وطن خواهی رهبران ملل شوروی را بخوبی

قطعهنامه مجلس ملی موسسان آذربایجان

سه شنبه ۲۹ آبان ماه ۱۳۲۴

بعمل آورده، خود را موسسان مجلس ملی اعلام می دارد. همچنین برای تحکیم و استواری پایه های خودمختاری ملی، مجلس ملی تشکیل می دهد.

۸- طبیعی است بدون دستیابی به خودمختاری سیاسی، اقتصادی و فرهنگی، خودمختاری ملی غیر ممکن است. از همین رو موسسان مجلس ملی، تشکیل یک حکومت ملی را برای اداره مستقیم امور داخلی در اسرع وقت را ضروری می داند.

۹- تا انتخابات مجلس ملی و تشکیل یافتن حکومت ملی، کنگره، توسط ۳۹ نفر از نمایندگان خود، هیاتی تحت عنوان هیات ملی تشکیل می دهد. این هیات موقتی مامور اجرای مصوبات کنگره می باشد.

۱۰- این هیات تا تشکیل مجلس ملی، اداره امور ملی مردم آذربایجان را برعهده خواهد داشت. با تشکیل مجلس ملی وظایف این هیات خاتمه خواهد یافت.

۱۱- کنگره ملی برای تامین و حفظ امنیت انتخابات مرکز و شهرستانها از هر نوع اختیاری برخوردار بوده و می تواند تدابیر لازم را اتخاذ نماید.

۱۲- کنگره ملی از مامورانی که در راس ادارات قرار دارند، می خواهد تابع تصمیمات هیات ملی باشند و از رهنمودها و مقررات آن اطاعت نمایند و اخراج کسانی را که خود را حاکم مطلق می دانند و بر خلاف تصمیمات رفتار می کنند را ضروری می داند.

۱۳- کنگره ملی در تمام مدارس تدریس اجباری زبان ترکی آذربایجانی را به هیات ملی توصیه کرده و کسانی که از اجرای این وظیفه ملی جلوگیری نمایند، دشمن مردم حساب شده و برای مقابله با افکار ارتجاعی و خائنانه آنها تدابیر و اقدامات لازم را اتخاذ خواهد نمود.

۱۴- کنگره، در فکر انحلال ادارات پلیس، ژاندارمری و ارتش نیست. آنها با لباس رسمی و حفظ درجه خود به وظایفشان عمل خواهند کرد. ولی اگر از جانب آنها خطری متوجه حکومت ملی ما وجود داشته باشد، به هیات ملی اختیار داده می شود برای مقابله با خیانت آنها تدابیر لازم را به اجرا بگذارد.

روزنامه آذربایجان شماره 63

2 شنبه 4 آذر 1324

روز سه شنبه ۲۹ آبان ماه ۱۳۲۴، کنگره بزرگ ملی آذربایجان با سخنان و مطالبی که آقای پیشه وری در خصوص اوضاع عمومی آذربایجان ارایه کرد، قطعنامه زیر را با اتفاق آرا به تصویب رساند؛

۱- در نتیجه فعالیت‌های ملل بزرگ دموکرات، دیکتاتوری، زورگویی و نژاد پرستی و قوای وابسته بدان‌ها برای همیشه سرنگون گردید و تمام ملت‌ها امکان اداره امور و حاکم شدن بر مقدرات خود را به دست آوردند. با به وجود آمدن چنین امکانی، مردم آذربایجان به عنوان یک ملت به معنای واقعی کلمه بپا خاسته و خواهان بدست آوردن حقوق طبیعی و قانونی خود می باشد.

۲- ملت ما برای رفع هرگونه سوء تفاهم و جلوگیری از هرگونه تهمت، بعد از به دست گرفتن مقدرات خود، جدایی ناپذیری آذربایجان را از ایران اعلام و حفظ برادری با تمام ملت‌های ایران را وظیفه خود می داند.

۳- کنگره ملی برای مقابله با تهمتها و افتراهای دشمنان آزادی، بسیار صریح و روشن تجزیه آذربایجان از ایران را تکذیب و با الحاق آن را به کشور دیگر را بطور جدی رد می نماید.

۴- مردم آذربایجان به اصول مشروطیت وفادار مانده و برای اجرای اصول مترقی قانون اساسی تلاش خواهد کرد.

۵- با رعایت قوانین عمومی مشروطه و به منظور اداره امور داخلی و تامین خود مختاری ملی، مردم آذربایجان با بهره گیری از قانون اساسی، انجمن ایالتی را گسترش داده و به آن نام مجلس ملی می دهد. بدون خلل در تمامیت ارضی و استقلال ایران، حکومت ملی خود را در داخل ایران برپا می دارد.

۶- بنابه قطعنامه کنگره بزرگ مردم، کنگره مردمی تصویب می نماید که با رهبری فرقه دموکرات آذربایجان، انتخابات مجلس ملی، انجمن‌های ولایتی و مجلس شورای ملی بزودی آغاز گردد.

۷- برای هر ملتی زمانی حاکمیت داشتن بر مقدراتش امکان پذیر می شود که برای اداره کردن کشوری که در آن زندگی می کند، قوانین اساسی مدونی داشته باشد. ما خوب متوجه هستیم که با تمرکز مرتجعانه در تهران از چنین اختیاری برخوردار نخواهیم شد، آنها برای تحمیل اراده خائنانه خود به ما از هر گونه مانع تراشی و بوجود آوردن مشکل برای مقابله با ما دریغ نخواهد کرد. از این رو کنگره بزرگ ملی برای نیل به آرزو و خواست ملت‌مان اقدام جدی

نگاهی به تحولات سیاسی - اجتماعی ایران پس از جنگ جهانی دوم و زمینه های تشکیل فرقه دمکرات آذربایجان

دهقانان، دانشجویان، روشنفکران، فرهنگیان، هنرمندان و ... قرار گرفتند.

از سویی دیگر کلیه توجهات به مجلس و انتخابات آن دوخته شده بود. مجلس چهاردهم اولین مجلس پس از یک دوره دیکتاتوری و خفقان بود و می توانست با تصویب قوانین مترقی نقش موثری در سرنوشت کشور بازی کند.

پس از کشمکش های فراوان، سرانجام دولت سهیلی در تیرماه 1322 فرمان انتخابات را صادر و قول داد که «انتخابات کاملا آزاد و نمایندگان با رای واقعی مردم انتخاب می شوند. تا مردم به حق قانونی خود برسند و امنیت و آرامش به کشور باز گردد».

اما انتخابات بر خلاف وعده های داده شده، با دخالت و دسیسه چینی عوامل امپریالیسم جهانی و ارتجاع داخلی روبرو شد. مهره های از قبل تعیین شده که مخالف سرسخت تحولات اجتماعی بودند، وارد مجلس شدند. تنها عده ای محدود تمایزده، آنهم از شهرستان های بزرگ بطور واقعی منخب مردم بودند. از آن میان می توان از سید جعفر پیشه وری نام برد که بعنوان نماینده اول تبریز به مجلس راه یافت.

با این حال اعتبارنامه پیشه وری از طرف نمایندگان ارتجاعی که در مجلس چهاردهم لانه کرده بودند، رد شد. او در این باره می گوید: «می دانستم که آب من و خائنانی که کرسی های مجلس را اشغال کرده اند به يك جوی نخواهد رفت و احساس می کردم که این راهزنان به این آسانی راضی نخواهند شد که من میانشان باشم. از این نظر، با استفاده از فرصت حرفه هایم را زدم. احتیاجات 16 هزار آذربایجانی را که مرا انتخاب کرده و به مجلس فرستاده بودند گفتم. حرفه هایم را با دقت بسیار و با سکوتی عمیق گوش کردند و تایید کردند. ولی این تائیدها، غیر از پرده ای سیاه برای استتار خیانت هایشان چیز دیگری نبود. به محض آنکه فرصت دستشان افتاد پیش خود گفتند: «مثل اینکه این آذربایجانی از آنهایی نیست که سر جایش بنشیند، باید از اینجا دورش کرد.» و با پستی ای که در شأن روباه هاست با اعتبارنامه من مخالفت کردند. با اینهمه مایوس نشدم و با کمک آزادیخواهانی که حول جبهه آزادی گرد آمده بودند، مبارزه را شروع کردیم. افسوس که مقالات آتشین و جملات شدید [الحن] ما بی تاثیر و بی پاسخ ماند. تهران تکان خورد، ولی به سمت ارتجاع، ولی به سمت پامال کردن حقوق خلق ها...

پیشه وری برای ادامه مبارزه به تبریز بر می گردد تا با هم فکری روشنفکران، روزنامه نگاران، متعمدین محل و انقلابیون با سابقه، تشکیلات سیاسی مناسبی پایه گذاری کند. به این نتیجه رسیده بود که

جنبش ۲۱ آذر حادثه بزرگی در تاریخ کشور ما به حساب می آید. این رویداد تاریخی می توانست به یک تحول بزرگ اجتماعی در کشور بدل شود. می توانست به عقب ماندگی های سیاسی، اقتصادی و اجتماعی در ایران پایان دهد. تاریخ یکصد ساله اخیر ایران سرشار از مبارزه، جانفشانی و از خود گذشتگی مردم ایران بویژه مردم غیور آذربایجان برای رسیدن به استقلال، آزادی و عدالت اجتماعی می باشد. و در این راه قربانی های زیادی داده اند. تلاش و مبارزات مردم در مقطعی از تاریخ دولت های ارتجاعی و خودکامه را به عقب نشینی واداشته است. جنبش های اجتماعی و انقلابات سالهای اخیر نتیجه کوشش و تلاش همین مردم برای برون رفت از شرایط موجود و زندگی بهتر و انسانی تر بوده است. جان سختی نیروهای واپسگر برای حفظ شرایط موجود، که از حمایت های بی دریغ کشورهای امپریالیستی نیز بهره می بردند، باعث گردید تا نهایت مردم به خواسته های خود نرسند.

کشور ایران تا اوایل قرن بیستم منطقه نفوذ روسیه تزاری و انگلیس بود. شمال و شمال غربی زیر نفوذ روسیه و جنوب تحت نفوذ انگلیسی ها به سر می برد. دولت ها یکی پس از دیگری دست نشانده یکی این قدرت ها می شدند. قرن بیست قرن انقلابات بود. انقلاب روسیه در اوایل این قرن چهره جهان را تغییر داد. در ایران نیز انقلاب مشروطیت و انقلابات بعدی حاکمیت های ارتجاعی را یا سرنگون و یا وادار به عقب نشینی می کرد. اما به دلایل عقب ماندگی جامعه، این دستاوردها خیلی دوام نداشت.

. جنگ جهانی دوم براحتی از کنار ایران نگذشت. متفقین به ایران نیرو فرستادند. رضا شاه که با قدرت گیری فاشیسم از بریتانیا بریده و متحد آلمانها شده بود، مجبور به ترک کشور شد. پسرش به سلطنت رسید. دولت مرکزی مانند گذشته تحت نفوذ انگلیس و بعدا آمریکا قرار گرفت. در شمال و شمال غربی ایران شرایط طور دیگری بود. مردم این قسمت از کشور بدلیل گوناگون از جمله تاثیر پذیری ایشان از تحولات سیاسی و اجتماعی اروپا به خاطر نزدیکی با آن نسبت به جاهای دیگر کشور رادیکالتر بودند. انقلاب مشروطیت، جنبش خیابانی و جنبش جنگل را می توان نمونه بارز آن دانست.

شرایط جهانی پس از جنگ و از هم پاشیدگی دولت مرکزی، فضای نسبتا مناسبی برای فعالیت زحمتکشان و نیروهای مترقی و ملی بوجود آورد. زندانیان سیاسی از زندان ها آزاد و تبعید شدگان به شهر و دیار خود برگشتند. شرایط برای تشکیل و گسترش فعالیت سازمان های سیاسی و اجتماعی مهیا گردید. سازمان های سیاسی ترقیخواه مورد اقبال گروه های اجتماعی از جمله کارگران و زحمتکشان،

ملی را تشکیل دهد. فرماندهان پادگان نظامی دولت مرکزی در تبریز در مقابل خواست مردم تسلیم و طبق موافقتنامه خلع سلاح شدند.

حکومت ملی یک ردیف اصلاحات بنیادی را در آذربایجان شروع کرد: اراضی خالصه، همچنین املاک فئودال ها و ملاک های بزرگ وابسته که به نهضت خیانت کرده بودند بین روستائیان بی بضاعت که تعدادشان به یک میلیون خانوار می رسید بلاعوض تقسیم شد. برای کمک به دهقانان و شبانان "بانک فلاحت" و "شرکت ماشین های آبیاری و کشاورزی" تاسیس شد. برای الغای مناسبات غیر عادلانه میان عشایر اقدام گردید. قانون کار دموکراتیک تصویب و پیاده شد. کارخانه ها با نظارت کارگران به کار انداخته شد و تعداد زیادی موسسات صنعتی تازه بنا گردید. اعلام زبان آذربایجانی بموازات زبان فارسی، بعنوان زبان رسمی، برای گسترش آموزش و پرورش و مبارزه با بیسوادی شرایط مناسب فراهم کرد. تاسیس دانشگاه، توسعه مطبوعات و تاسیس رادیو به پیشرفت فرهنگ، ادبیات و هنر کمک بسزائی می کرد. "چاپخانه معارف" و "چاپخانه آذربایجان" تاسیس شد. "جمعیت شاعران و ادیبان آذربایجان"، "اداره هنرهای زیبا"، "تئاتر دولتی"، "ارکستر ملی و فیلارمونی آذربایجان" احداث گردید. شبکه بهداشت همگانی پی ریزی شد. تنظیم امور بازرگانی زیر نظر ارگانهای حکومت ملی از هرج و مرج بازار و گرانی قیمت ها جلوگیری می کرد.

تمرکز امور بانکی مالیه آذربایجان را سروسامان می بخشید. مردم خود تحت رهبری سازمان های فرقه بکارهای عمرانی در شهرها و قصبات و روستاها می پرداختند. برای اولین بار در تاریخ ایران زنان نیز با حق برابر در انتخابات مجلس ملی شرکت کردند. تحکیم سازمان های فدائی برای حفظ امنیت آذربایجان و پی ریزی ارتش ملی یکی دیگر از اقدامات مهم حکومت ملی بود.

به اعتقاد بسیاری از محققین غربی "دولت خود مختار آذربایجان در عرض یکسال بیش از 20 سال دوران سلطنت رضا شاه اصلاحات بعمل آورده است". و درست بهمین علت، می توانست نمونه خوبی برای همه خلق های کشور برای رسیدن به آزادی و ترقی و حقوق ملی باشد.

به همین خاطر جنبش دموکراتیک و رهائی بخش 21 آذر، خشم و غضب حیوانی امپریالیسم و رژیم سلطنتی دست نشانده آن را برانگیخت. با تمام قوا اقدام به سرکوب خونین این جنبش کرد. نتیجه این سرکوب، کشت و کشتار مردم آذربایجان، نابودی دستاوردهای حکومت ملی، عقب ماندگی کشور از غافله پیشرفت و ترقی جهانی و استقرار طولانی مدت حکومت استبدادی بود.

با نیروی خلق آذربایجان می توان حکومت ملی بوجود آورد. و با اصلاح و ترقی آذربایجان می توان موجب ترقی ایران شد. بدین وسیله میهن را از دست قلدرها و مرتجعین نجات داد.

بدین ترتیب روز دوشنبه 12 شهریور 1324 پیش نویس بیانیه (مراجعت نامه) با هم فکری ده نفر به رهبری پیشه وری به دو زبان آذربایجانی و فارسی تنظیم شد. این پیش نویس با استقبال فراوانی از طرف شخصیت های برجسته و تاثیر گذار روبرو گردید. در اندک مدتی امضاءهای پای بیانیه نزدیک به پنجاه نفر رسید. نخستین شماره روزنامه آذربایجان پر است از تقاضای عضویت و اعلام حمایت هزاران نفر از اهالی آذربایجان از بیانیه. در پی استقبال بی نظیر مردم، اعلام شد افرادی که تا ۲۲ شهریور بیانیه را امضاء کند، جزء موسسین فرقه محسوب می شوند. بدین ترتیب نزدیک به هزار نفر بیانیه را امضاء کردند. در واقع امر موسسین فرقه دمکرات آذربایجان نزدیک به هزار نفر می باشند. بعدها با پیوستن اعضای حزب توده ایران در آذربایجان که بیش از ۶۰ هزار نفر بودند، و همچنین استقبال گروههای اجتماعی شهر و روستا به تشکیلات، فرقه دمکرات آذربایجان به یک سازمان سیاسی قدرتمند محلی تبدیل شد.

امیر علی لاهرودی صدر پیشین فرقه در مورد استقبال آذربایجانی ها از تشکیل فرقه دمکرات آذربایجان چنین می گوید: "واکنش مردم بسیار خوب بود. شور و شوق مردم در دفاع از تشکیل فرقه بی نظیر بود. کمتر از یک هفته از انتشار بیانیه نگذشته بود که هزاران نسخه از آن در شهرها و دورترین روستاهای آذربایجان دست بدست می گشت. روستاییان بی سواد جمع می شدند تا یک نفر محتوای بیانیه را برایشان بازگو کند. من خود شاهد این جنب و جوش بودم. مردم آذربایجان چند بار برای رسیدن به حقوق واقعی خود قیام کرده بودند. تجربه کافی در این راه را داشتند. از انقلاب مشروطه و جنبش خیابانی کمتر از چهاردهه گذشته بود. افکار، ایده ها و آرمان های جنبش های قبلی هنوز در ذهن مردم زنده بود و حتی بودند افرادی که در جنبش های قبلی شرکت داشتند. جنبش ۲۱ آذر بر پایه جنبش های قبل از خود استوار بود. حرکتی نبود که یک شبه بوجود آید. البته نقش سید جعفر پیشه وری را نباید نادیده گرفت. او تجربه بالایی داشت. نسبت به مسائل و مشکلات ایران بخصوص آذربایجان شناخت کافی داشت."

کنگره خلق آذربایجان 30-29 آبان ماه 1324 در تبریز خود را مجلس موسسان اعلام داشت و تصمیم گرفت مجلس ملی آذربایجان را تاسیس نماید. مردم آذربایجان از راه انتخابات آزاد و دموکراتیک نمایندگان خود را از میان همه طبقات و اقشار میهن دوست، مترقی و آزادیخواه انتخاب کردند. 21 آذر مجلس ملی گشایش یافت و به پیشه وری بعنوان صدر فرقه دمکرات آذربایجان، ماموریت داد حکومت

داسی (کریم-اوف) آغامینین انقلابی فعالیتی

بوتون بو ایشلردن سونرا، ۱۹۴۶-جی ایلده آدف-نین موقتی گنری چکلمه سی زمانی او عائله سیندن بیر نچه واخت آیری دوشور. لاکن چتینلیکلرینه باخمایارق، آغامی کیشی اوز انقلابی مبارزه-سینی شمالی آذربایجانین شکی شهرینده شرفله داوام انتدیریر.

او، شکی شهر کمیته-سینین تشکیلینده الیندن گلنی اندیر. گنجه- گوندوز مؤسیسه ده ایشله-مکله برابر گنجلی ده یاددان چیخامیر. او، گنجلرین ساوادیسیزلیغینین لغو اولونماسینا چوخ چالیشیردی. آتام جانانلارین گنجه کورسلا ریندا اوخوماسینا یاخیندان کومکلیک اندیردی. آغامینین لاتینجا ساوادی چوخ گوزل ایدی. اونون فکری یالنیز جانانلارین ساوادلانماسی ایدی.

گوزل خاصیتلی، ناموسلو فرقه-چی، اصل وطنپرور اولان آغامی کیشی بوتون مهاجیرت ایللرینده شکی شهرینین تیکینتی- تعمیر اداره سینده، تصروفاتدا جانلا-باشلا ایشله-دیگیندن او واختین شرفلی موکافاتی- لنین اوردننی ایله تلتیف اولونور.

آغامی شهر کمیته-سینین بوتون ایشلرینده فعال ایشله-میش، امه-یی اولموشدور. اوزون ایللر اونولا ایشله-میش آداملار بو انسانین یورولمازلیغینا، مردلیگینه، انسانلیغینا، وطنپرورلیگینه، بیلگیگینه حسد آپارمیشلار.

او، عمرونون آخیرینا کیمی کمیته ایشلرینده ایشله-میشدیر. افسوس کی، اوزون سورن خسته لیکن سونرا ۱۹۷۳- جو ایلده وفات ائتمیشدیر.

(داسی) کریم-اوف صیاد آغامی اوغلو

۲۰۱۷، ۱۱، ۲۲ - جی ایل

من، آتامین انقلابی فعالیتیندن یازماغی اوزومه بورج بیلیرم. داسی (کریم-اوف) آغامی عبدالکریم اوغلو، ۱۹۰۰-جو ایلده جنوبی آذربایجانین اردبیل ویلایتینین هوشنه کندینده اکینچی عائله-سینده آنادان اولموشدور. او، مشروطه اینقیلابیندان سونرا، ۱۹۱۱-جی ایلده یوخسوللوق اوزوندن اوز والیدینلری ایله بیرلیکده شمالی آذربایجانا، ایندیکی بولوله قصبه-سینه (کندینه) مهاجیرت ائتمیشدیر. آغامی عبدالکریم اوغلو قیسا بیر واختدا والیدینلرینه کومک ائتمک اوچون سوراخانی نئفت بوروقلارینا ایشه دوزلیر. باشقا نئفتچیلر کیمی قوروجولوق ایشلرینده چوخ یاخیندان ایشتیراک اندیر. بو ایشگذارلیغی ایله او تنز بیر زاماندا اوستا کومکچی-سیندن بوروق اوستاسینا قدر یوکسلیر.

۱۹۳۷-۳۸-جی ایللرده ایرانیلاری ایرانا و اورتا آسیانین ان اوچقار یئرلرینه سورگون اندرکن او، یاخین آداملارینین بیر چوخونو اینتیرمه-سینه باخمایارق، بنی قوردوغو عائله-سی ایله بیرلیکده بیئین ایرانا، دوغما هوشنه کندینه گلیر. ایراندا آلولانان آزادلیق حرکتینی گوزور و اونا یاخین قوهوملاریندان باشقا، اینانیمیش وطنپرور اوغوللار علاقه-ساختلیر.

او، بوتون شعورلو حیاتینی شانلی «۲۱ آذر» حرکتینا صرف ائتمیشدیر. او، گیزلی حزب- توده نین (ایران خلق پارتیاسینین) عضو اولدوغو واخت (ممی)، اما آذربایجاندا آچیق مبارزه ایللرینده ایسه داسی آغامی آدی ایله تانیمیشدیر.

گوزل تشکیلاتچی اولموش بو آدم ۱۹۴۵- جی ایلده ایراندا، خصوصاً، آذربایجاندا آلولانان انقلابی مبارزه نین اؤن جرگه سینده گندلردن بیری اولموشدور.

«۲۱ آذر انقلابینین غلبه سی اونون قلبینین سئوینجینه چئوریلیمیش و فرقه-نین بوتون تاپشیریقلا رینی یئرینه یئتیرمه-یه خصوصی سعی ائتمیش، شاهدان قالما سلاخلارین خانلاردان، بنی-لردن، مولکدارلاردان آلینماسیندا یاخیندان ایشتیراک ائتمیشدیر. او، هر شئین اول وطنپرور ایدی.

۱۹۴۵- جی ایلده «۲۱ آذر» حرکتینین تاریخی غلبه-سیندن سونرا بیر وطنداش کیمی او، پیله چاپی کندلرینده اولان بوتون

آچیق فکری گنجلی بیر یئر توپلامیش، فرقه سیرالارینا جلب ائتمیشدیر. آغامی داسینین فداکارلیغی، ایشگذارلیغی، وطنپرورلیگی تنز بیر زاماندا اردبیل شهر کومیته سینده ده چاتیر. او، پیله چاپی کمیته-سینه صدر وظیفه-سینه سنجیلیر. اونا، فعالیتینه گوره ان شرفلی مندال وئرلیر.

اتحاد، مبارزه، پیروزی...

دانشکده پزشکی در سال ۱۳۲۹ دانشجویان به فکر افتادن تا یک سازمان متشکلی بوجود آورند. سرانجام در اردیبهشت ماه همان سال در گردهمایی بزرگی "سازمان دانشجویان دانشگاه تهران، را تاسیس کردند. در دوران ملی شدن نفت مبارزات آزادیخواهی و ضد امپریالیستی دانشجویان به اوج خود رسید. در پی کودتای خونین ۲۸ مرداد که توسط سازمان اطلاعات و امنیت آمریکا سازماندهی و با همکاری نیروهای ارتجاعی داخلی صورت گرفته بود، بلافاصله تعداد زیادی از دانشجویان مبارز را دستگیر و سازمان دانشجویان دانشگاه تهران را غیر قانونی اعلام کردند. اما دانشجویان بر علیه این توطئه ارتجاع و امپریالیسم به پا خاستند و به مبارزه ادامه دادند. نخستین اعتصاب یک پارچه نیروهای ملی و وطن پرست بر علیه کودتا در ۱۶ مهر ۱۳۳۲ سازماندهی شد. در این حرکت اعتراضی برای دفاع از استقلال کشور همه نیروهای ملی به رهبری حزب توده ایران، جبهه ملی و جمعیت مبارزه با استعمار شرکت داشتند. در آبان ماه همان سال به دعوت جمعیت ملی مبارزه با استعمار بار دیگر تظاهرات گسترده ای برای تامین آزادیهای دمکراتیک، آزادی مصدق و دیگر زندانیان سیاسی و ... سازماندهی شد. دانشجویان با تعطیل دانشگاهها به گردهمایی اعتراضی مردم پیوستند. سرانجام در یک هماهنگی گسترده دانشجویان دانشگاه تهران در ۱۶ آذر ۱۳۳۲ علیه بسط و گسترش روابط دیپلماتیک با بریتانیا و دعوت از ریچارد نیکسون، معاون آیزنهاور رئیس جمهور وقت آمریکا و انزجار از این دو کشور به خاطر طراحی و سازماندهی کودتا به اعتراضات مردم تهران پیوستند. دولت بر آمده از کودتا برای اشغال دانشگاه و دستگیری دوتن از دانشجویان دانشکده فنی به کلاس درس هجوم بردند. که با اعتراض و دانشجویان روبرو گردیدند. رئیس دانشکده فنی در اعتراض به این عمل شرم آور و نقض استقلال دانشگاه و زیر پا گذاشتن مراکز علمی تعطیلی دانشکده را اعلام کرد. در پی این کار خشم دانشجویان بر انگیزته شد و شعار "دست نظامیان از دانشگاه کوتاه"، "درود بر مصدق" و "اتحاد، مبارزه، پیروزی" سراسر دانشگاه را پر کرد. نظامیان حکومت کودتا با رگبار مسلسل پاسخ دانشجویان را دادند. سه تن از دانشجویان مبارز مصطفی

جنبش دانشجویی با تمام وجود به مبارزه بر علیه استبداد و بی عدالتی ادامه داد و در سیر مبارزاتی خود جایگاه ویژه ای در میان خلق ها و زحمتکشان کشور بدست آورد. در تاریخ معاصر ایران جنبش دانشجویی در جریان مبارزات خلق های کشور برای رسیدن به استقلال، آزادی و عدالت اجتماعی در صف مقدم مبارزات مردم بر علیه نظام های دیکتاتوری و استبدادی قرار داشته است. این جنبش ریشه در سنن مبارزاتی انقلاب مشروطیت دارد و در تمام مبارزات خلق های ایران بر علیه ستمگری ها و بی عدالتی ها نقش بارز و تعیین کننده ای داشته است.

جنبش دانشجویی ایران با تاسیس مدارس عالی و نخستین دانشگاه ایران در تهران آغاز و در سیر تکاملی خود به مبارزات ضد استبدادی علیه رضا شاه می پیوندد. و خیلی زود به عنوان یک نیروی آگاه تحول طلب وارد صحنه فعالیت اجتماعی کشور می شود. اعتصاب دانشجویان دانشسرای عالی در سال ۱۳۱۵ در شکستن سکوت فضای خفقان آور آن زمان نقش بسزایی داشت. این اعتصاب و اعتصابات دیگر در دانشکده فنی، پزشکی، حقوق، علوم و ادبیات دانشگاه تهران در سالهای ۱۳۱۵-۱۳۱۶ نشان رشد آگاهی و مبارزاتی دانشجویان آن دوره بود.

با سرنگونی رضا شاه در شهریور ۱۳۲۰ و آزادی های نسبی که بوجود آمده بود فعالیت دانشجویی نیز راه تشکل و سازماندهی جدیدی پیمود. این فعالیت ها به پایه گذاری اتحادیه دانشجویان دانشکده های پزشکی، داروسازی، دندان پزشکی و آموزشگاه عالی مامایی، دانشکده های فنی، علوم و علوم کشاورزی انجامید. پس از سرکوب نهضت دمکراتیک آذربایجان، جنبش دانشجویی نیز زیر فشار و تضعیقات قرار گرفت. اما از سال ۱۳۲۶ آرام آرام فضای ایجاد شده را می شکند و اوج می گیرد. پس از ترور نا فرجام محمد رضا شاه در بهمن ماه ۱۳۲۷ سرکوب دانشجویان آغاز می شود. مسئولین رژیم در دانشگاهها کوشیدند در سال تحصیلی ۱۳۲۸ - ۱۳۲۷ دانشجویان را وادار کنند که با تعهد از هرگونه فعالیت صنفی و سیاسی محروم سازند. مبارزه بر علیه اقدامات مسئولین دانشگاهها به "سازمان موقت دانشجویان کوی دانشگاه" منجر شد. در جریان اعتصاب ۴ ماهه دانشجویان

دهها استاد دانشگاه و ایجاد جو نظامی - امنیتی محیط دانشگاهها از جمله عملکرد رژیم ولایت فقیه علیه دانشجویان و کادر علمی دانشگاهها بوده است تا آنها را به عقب نشینی و پذیرش وضع موجود وادار کنند. علیرغم این همه جنبش دانشجویی همراه با مردم به مبارزه ادامه داد و نقش حساس و مهمی در تحولات سیاسی سالهای اخیر ایفا کرده است. در شرایط حساس تحولات منطقه و شرایط غیر قابل پیش بینی کشور، جنبش دانشجویی، وظیفه سنگینی بدوش می کشد. این جنبش در شرایطی که سازمانهای سیاسی دگر اندیش از فعالیت علنی در کشور محرومند، نقش تعیین کننده ای را باید بعنوان حلقه واسط بین گردانهای رزمنده با جنبش جوانان، زنان، کارگران، زحمتکشان و جنبش های ملی برای دفاع از بسط و گسترش آزادیهای واقعی و صیانت از استقلال و عدالت اجتماعی بازی کند. تجربه دهها سال اخیر نشان میدهد که دانشجویان با اتحاد و سازماندهی می توانند پیروزی های مهمی کسب کنند. دلیل این موفقیت آن است که مبارزات دانشجویی برای استقلال، آزادی و عدالت اجتماعی با مبارزه مردم علیه استبداد، ارتجاع و امپریالیسم، پیوند دارد.

بزرگ نیا، مهدی شریعت رضوی (از اعضای سازمان جوانان حزب توده ایران) و احمد قندچی (عضو جبهه ملی) با ضربه گلوله به شهادت رسیدند. و عده زیادی زخمی و دستگیر شدند. در روزهای ۱۷ و ۱۸ آذر دانشجویان، دانش آموزان به همراه مردم تهران دست به تظاهرات گسترده زدند. گستردگی اعتراضات به حدی بود که دولت کودتا مجبور شد از عمل جنایتکارانه نظامیان ابراز ندامت کند. از آن پس روز ۱۶ آذر بعنوان روز دانشجو و روز مبارزه بر علیه استبداد، ارتجاع و امپریالیسم ثبت و شناخته شد.

نقش دانشجویان کشور در پیروزی انقلاب بهمن ۱۳۵۷ و دفاع از اهداف انقلاب و آزادی ها در سی و چند ساله تاریخ کشور غیر قابل انکار است. به همین خاطر در تمام این سالها جنبش دانشجویی به همراه نیروهای مترقی کشور زیر فشار نیروهای واپسگرا و ارتجاعی حاکم بر کشور بوده است. در همین رابطه عده ای جان خود را از دست داده اند، صدها دانشجو دستگیر و راهی زندان شده اند. هزاران نفر از تحصیل محروم شده اند. هجوم به کوی دانشگاه و کشتار خونین دانشجویان، ستاره دار کردن بسیاری از دانشجویان دگر اندیش و اخراج

بو شعر اوزون ایلر آیریلیغیندان سونرا وطني زیارت انتدیگیم واختلارا تصادف اندیر.

مردلرین تاریخده دنیلیب، آدی.
اوره ک بیر، دیلک بیر بودور، مورادی
یوردوموز کوروغلو، بابک سوراغلی،
نامرددن الینی اوز، وطن اوغلو.

اینجه-لیب اوزاق یول چوخ یاخینلاشیب،
قیزیل گول، قرنفیل آچیب، دولاشیب،
یازیلان تعریفلر گللیب، بئنتیشیب
خائینی ریشه دن قاز، وطن اوغلو.

آستارا کورپوسون شاعرلر کنچدی،
تورکلر، تالیشلار دنییب دانیشدی.
خزره، چاپلارا، یولا سوز قوشدو،
کنفلری ساغ گوردوم یاز، وطن اوغلو.

وطندیر قلیمین سئوگیسی، مورادی،
ساوالان داغلیبام، حیدر اوولادی،
بیلین کی، او منم وطنه باغلی،
صیادام بیله-چالی، قیز یوردلو، داغلی

۱۲، ۸، ۰۸، ۱۹۹۲ - جی ایل ایراندا اولارکن

کریم-اوف (داسی) صیاد آغامی اوغلو

کنچن کنچدی، اوره ک جوشدو، آلیشدی.
گله-جکدن دانیش، یاز، وطن اوغلو.
اوزاق قارداش یاخینلاشیب، دانیشدی،
قله‌مه آل، قوی یارانسین سوز، وطن اوغلو

بیز سلام گؤندر دیک ساغ وطنداشا،
یاغیلا دؤبوشن ایگید قارداشا.
خزان پاییز کنچدی، قیش چاتدی باشا،
باهار نفسیله یاز، وطن اوغلو.

اوجا داغلار باشی داییم- قار اولار،
بیرلیکده دوشمنی آیب هر زمان.
آیریلیق اولماسین آماندیر، آمان،
آیرینی کسه‌جک، دوز، وطن اوغلو.

فرقه عشقیم

بیاطینین سطرلری
 اومید اولان آرزو اولان.
 سیراسیندا نسیل- نسیل
 اوغلو اولان، قیزی اولان.
 فرقم سلام!
 حزبیم سلام!
 سن یئنه ده سنگرلرده
 یاشا دولدون.
 من سنینله دوغولموشدوم،
 بو گون سنله یاشید اولدوم.
 دوغما فرقم،
 عزیز حزبیم.
 منی دینله؛
 منیم سۆزوم، صحبتیم وار
 بو گونونله.
 بو گونونه گلیب چاتا
 بیلمز لرین،
 آزادلیغین اوغوروندا.
 اولوب گنتمیش اولمز لرین،
 ستار خانین توفنگینی،
 فیریدونون سۆن سۆزونون
 آهنگینی،
 بو گونونه گتیرمیشم.
 اوغوروندا، خیابانی عمرو
 سولدو.
 پیشه وری سندن اؤترو
 هلاک اولدو.
 بو آزادلیق یوللاریندا.
 قیریلدیلار نچه لری.
 اولوم توتدو، قان بورودو
 کوچه لری.
 عقیده دن دؤنمه یئلر
 یئنه اولدو.
 فرقم یئنه سیرالارین
 آرتدی، دولدو.
 بو توفانلار، بو اولوملر،
 سیندیرمادی عشقیمیزی.
 بیز خلق کیمی زامان اؤزو
 یئتیشدیردی یئنه بیزی.
 من دئمیرم بیز دفعه لیک
 آزادلیغی ایئتیرمیشیک.
 دوغما فرقم!
 عزیز حزبیم!
 بیز روزبحی بو گونونه
 گتیرمیشیک!

تاریئل امید

ایرانی مهاجرلر جمعیتی ادبی بیرلین صدری

مهاجرته

طالعیم، چتینه دارا دوشنده،
 سن اولدون قارداشیم الیمدن توتان.
 بویوک آزادلیغی تاپمیشام سنده،
 منه دایاق اولدو خلقیم هر زامان.
 سینه نی آرازین اوستونه آچدین،
 باشیمین اوستونه گوله یاغاندا
 سؤنموشدوم، اود وئردین یاندیم، آلیشیدیم،
 قول، بویون اولموشوق تویدا، نیشاندا.
 جنوب، شیمال دئییب بوتولشمیشیک،
 بیریمیز گونشیک- بیریمیز آبیق.
 قارداش ایشیغینا بیز اؤیرشمیشدیک،
 هله کی، نه قدر قارانلیقداییق.
 باکی – تبریز اولوب، دوغمامیشدی
 شهر ده دوغمادی، دوغمادی کند ده.
 قارداش – قارداش ایله قوجاقلاشیددی،
 بیز وطن تاپمیشیق مهاجیرته!